

Din ve İnsan Dergisi

Journal of Religion and Human - مجلة الدين والإنسان

ISSN: 2980-1117

Cilt / Volume: 6

Sayı / Issue: 11

Haziran / June 2026

Emine Yiğit Aras*
Sakarya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

emine.aras1@ogr.sakarya.edu.tr

 ORCID: 0000-0001-6532-5170

Prof. Dr. Abdullah İnce
Sakarya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

abdullahince@sakarya.edu.tr

 ORCID: 0000-0001-6135-5743

Sosyo- Psikolojik Bir Olgu Olarak Küskünlük
Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Study on Resentment as a
Socio-Psychological Phenomenon

Atıf/Citation: Yiğit Aras, E., & İnce, A. (2026). Sosyo- Psikolojik Bir Olgu Olarak Küskünlük Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Din ve İnsan Dergisi*, 6 (11), 124-155.

Yükleme Tarihi / Received Date: 14.05.2026

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.06.2026

Yayınlanma Tarihi / Published Date: Haziran 2026

İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 124-155

DOI: 10.69515/dinveinsan.1951194

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Değerlendirme / Review Reports: Çift Taraflı Kör Hakemlik | Double-blind referee

Etik Beyan / Ethics Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. | Ethical principles were followed during the preparation of this study.

Etik Kurul Belgesi / Ethics Committee Approval: Etik Kurul Onayı Sakarya Üniversitesi 08.11.2024 tarihli ve E--050.99-0 sayılı Etik Kurul Onayı alınmıştır.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir. | Author's contribution rates to the study are equal.

Etik Bildirim / Complaints: dinveinsan@hbv.edu.tr

Bu çalışma lisansüstü bir çalışmadan veya bir bildiriden mi üretildi? / Was this work derived from a postgraduate study or a paper? Bu makale, ikinci yazarın birinci yazar danışmanlığında hazırladığı "Kul Hakkı: Bir Gündelik Hayat Sosyolojisi İncelemesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı / Use of Artificial Intelligence: Literatürü sentezleme, verileri kodlama ve gözden geçirme, içerik düzenleme, dil ve okunabilirliği iyileştirme gibi görevlerde ...Maxqda..... isimli yapay zekadan faydalanılmıştır.

Benzerlik Taraması / Similarity Checks: Yapıldı | Yes - intihal.net

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright&License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir; çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır. | Authors own the copyright of their work published in the journal; work is published under the Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır. | Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; international standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

Sorumlu yazar olarak yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu beyan ediyorum. ☑

Sosyo-Psikolojik Bir Olgu Olarak Küskünlük Üzerine Nitel Bir Araştırma¹

A Qualitative Study on Resentment as a Socio-Psychological Phenomenon

Özet

Türk toplumunda küskünlük, sebepleri ve sonuçları açısından ele alındığında pek çok sosyal, kültürel etki ve görünümlere sahip bir kavramdır. Bu araştırmanın amacı, küskünlüklerin nedenlerini, hangi durumlarda ortaya çıktığını ve bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğini ortaya koymaktır. Bunun için nitel araştırma tekniklerinden fenomenolojik desene başvurulmuştur. Hem amaçlı örnekleme hem de kartopu örnekleme ile belirlenen otuz üç katılımcıyla Ekim 2024-Mayıs 2025 tarihleri arasında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yazıya geçirilerek MAXQDA veri analiz programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizi ve yorumlanması sonucunda küskünlüklerin nedenleri ile ilgili beş kategoriye ulaşılmıştır. Bu kategoriler; “iletişim ile ilgili nedenler”, “aile ve toplum dinamikleri ile ilgili nedenler”, “psikoloji ve mizaç ile ilgili nedenler”, “maddi ve ekonomik nedenler”, “dinî anlayış ve yorumla ilgili nedenler” şeklinde tasnif edilmiştir. Araştırma verilerine göre, gündelik hayatta bireylerin sosyal ve kültürel çevrelerinde onu çevreleyen farklı ilişki dinamikleri gibi bizzat yaşadığı veya şahit olduğu küskünlüklerin nedenleri de çeşitlidir. Araştırma bulgularına göre en çok üzerinde durulan küskünlük sebebi, psikolojik etkenler ve mizaç farklılıklarından kaynaklananlardır. Katılımcılar genellikle olayları kötümser yorumlama eğilimi, değer beklentisinin karşılanmaması, kıskançlık, alınganlık, inat, öfke gibi duygulardan kaynaklanan iletişim sorunlarının küskünlüklere neden olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında miras, borçlanma gibi maddi ve menfaate dayalı ilişkiler de yaygın gerekçeler arasındadır. Katılımcılara göre küskünlük sosyal hayatta bir savunma mekanizması veya cezalandırma aracı olarak işlev görebilmektedir. Küskünlük, gündelik hayatta basit bir iletişim sorunu gibi gözükse de aslında bireyselleşmenin de artmasıyla sosyal bir çözümme ve anomi göstergesidir. Ayrıca küskünlüğün bir “hınç ahlakı” olarak nesiller boyu aktarılan kültürel bir mirasa dönüşebildiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Sosyal Psikoloji, küskünlük, duygular, iletişim.

Abstract

When considered in terms of its causes and consequences, resentment in Turkish society is a concept that has many social and cultural effects and manifestations. The purpose of this study is to reveal the causes of resentments, the situations in which they emerge, and how they are experienced by individuals. For this purpose, a phenomenological design, which is a qualitative research method, was utilized. In-depth interviews were conducted between October 2024 and May 2025 with thirty-three participants determined by both purposive and snowball sampling. The interviews were transcribed and analyzed by using the MAXQDA data analysis program. As a result of the analysis and interpretation of the data, five categories regarding the causes of resentments were reached. These categories are classified as "communication-related reasons," "reasons related to family and community dynamics," "psychology and temperament-related reasons," "material and economic reasons," and "religious understanding and interpretation-related reasons." According to the research data, the causes of resentments that individuals personally experience or witness in their daily lives are as diverse as the different relationship dynamics that surround them in their social and cultural

¹ Bu makale, ikinci yazarın birinci yazar danışmanlığında hazırladığı “Kul Hakkı: Bir Gündelik Hayat Sosyolojisi İncelemesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

environments. According to the research findings, the most emphasized causes of resentment are those stemming from psychological factors and temperament differences. Participants generally stated that communication problems arising from feelings and behaviors such as a tendency to interpret events pessimistically, unmet expectations of value, jealousy, touchiness, stubbornness, and anger cause resentment. In addition, material and interest-based relations such as inheritance and debt are also among the common reasons. According to the participants, resentment can function as a defense mechanism or a means of punishment in social life. Although resentment seems like a simple communication problem in daily life, it is actually an indicator of social dissolution and anomie, especially with the increase of individualization. Furthermore, it has been understood that resentment can turn into a cultural heritage passed down from generation to generation as a "morality of resentment."

Structured Abstract

Resentment (küskünlük) in relationships that have reached a certain emotional closeness and are based on a shared past, refers to being offended, hurt, holding a grudge, and no longer speaking due to an unpleasant word, attitude, or behavior. In the dictionary, words like taking offense, getting cross, holding a grudge, being hurt, being offended, and sulking are synonymous (Ayverdi, 2010, p. 729). The concept of resentment has been expressed through various constructs such as 'being hurt, offended, or resentful by subjectively interpreting a remark or behavior; as well as 'having one's feelings hurt by someone (due to a remark or behavior), feeling deeply saddened and offended, being mortified, becoming distressed and aggrieved,' alongside notions like coyness, reproach, and rebuke (Ayverdi, 2010, p. 729; Aksan, n.d., p. 24; Özden, 2014, p. 162). Although the concept of resentment is more frequently examined within the discipline of psychology, it bears highly diverse and profound connotations within Turkish society. Resentment is a rich sociological and anthropological phenomenon encompassing folk songs, minstrel duels, poetic utterances, epics, proverbs, and diverse cultural practices that vary across different regions. The contemporary definition of resentment can even be found in the oldest Turkish dictionary, the *Dīvānu Lughāt al-Turk* (Mahmut, 2005, p. 337).

The attitude and behavior of resentment can harbor intense emotions of anger, sadness, and resentment/grudge (Cüceloğlu, 2012; Vav TV, 2022). Emotions have a multi-layered structure with not only individual but also societal dimensions. Resentment, which appears in various forms in daily life, gets involved in life in a wide variety of ways, from a group of children linking their fingers to show they are cross while playing, to people who are very close reaching the point of cutting ties completely (saying "neither to my funeral nor to my life"). For instance, in Turkish society, especially in the Eastern and Southeastern Anatolia regions, blood feuds, resentments, and conflicts that lasted for years could not be resolved for a long time, despite the local people having religious beliefs and religion forbidding remaining resentful for more than three days. Despite the Islamic religion describing blood feuds as a custom of the age of ignorance (jāhiliyyah) and forbidding the unjust shedding of blood, the people of the region continued their resentments and conflicts for various reasons. The unifying and conciliatory role of religion in ending these resentments and conflicts is an undeniable reality (Kızmaz Öztürk, 2024, pp. 83-88). Besides the unifying effect of religion, other factors that have mitigated these resentments include modernization processes, rural-to-urban migration, urbanization, and the spread of communication, messaging, and transportation services, etc. Although blood feuds, where resentment turns into social conflict, have evolved into an artistic aspect that is only the subject of TV series today, many sad situations where parents are resentful of their children, siblings of each other, and children of their parents are still frequently encountered inside homes. It is an observable phenomenon that people remain resentful of each other for years due to very important problems or trivial issues in daily life. These resentments have many socio-psychological reasons. In scientific studies, resentment is mostly considered not as an innate (genetic) trait, but as a culturally specific defense mechanism whose foundations are laid in early childhood, shaped by social norms, and learned later (Koçyiğit, 2019, pp. 16-19; Pekçetinkaya, 2021, p. 19).

In this study, in which we tried to examine the causes of resentment acquired as a result of social learning, in-depth interviews were conducted and recorded with 33 participants aged between 18-65, whom we determined through purposive and snowball sampling, after obtaining the necessary ethical permissions. The transcribed data set was coded using the MAXQDA data analysis software, and codes, categories, and themes were determined from an interpretive perspective, and the research report was written.

As a result of the analysis and interpretation of the data, five categories regarding the causes of resentment were reached. These categories are classified as "reasons related to communication," "reasons related to family and societal dynamics," "reasons related to psychology and temperament," "material and economic reasons," and "reasons related to religious understanding and interpretation." According to the research data, just as the different relationship dynamics surrounding individuals in their social and cultural environments in daily life vary, the causes of the resentments they personally experience or witness are also diverse. According to the research findings, the most emphasized causes of resentment are those arising from psychological factors and temperamental differences. Participants generally expressed that communication problems stemming from emotions such as a tendency to interpret events pessimistically, unfulfilled expectations of being valued, jealousy, touchiness, stubbornness, and anger cause resentments. In addition, material and interest-based relationships such as inheritance and debt are among the common reasons. According to the participants, resentment can function as a defense mechanism or a punitive tool in social life. Although resentment seems like a simple communication problem in daily life, it is actually an indicator of social dissolution and anomie, along with the increase in individualization. Furthermore, it has been understood that resentment can turn into a cultural legacy transmitted across generations as a "morality of resentment."

Keywords: Sociology of Religion, Social Psychology, resentment, emotions, communication.

Giriş

Küskünlük, belli bir duygusal yakınlığa ulaşmış, ortak bir geçmişe dayanan ilişkilerde, taraflardan birinin hoşuna gitmeyen bir söz, tutum veya davranış karşısında geliştirdiği mesafe koyma ve etkileşimi askıya almayı ifade eder. Kavramsal literatür incelendiğinde küskünlük, alınmak, darılmak, gücenmek, incinmek, kırılmak gibi duygu durumlarıyla eş anlamlı kullanılmaktadır(Ayverdi, 2010, s. 729). Sosyolojik açıdan küskünlük; bireyin, incitici bir sözden veya bir davranıştan dolayı toplumsal etkileşimi kesmesi ve ilişki sınırlarını yeniden yapılandırması şeklinde ortaya çıkmaktadır(Ayverdi, 2010, s. 729; Aksan, t.y., s. 24; Özden, 2014, s. 162). Genel olarak psikolojik bir ruh hali veya refleks şeklinde ele alınma eğiliminde olan küskünlük olgusu Türk toplumunun gündelik hayatında çok farklı ve yoğun çağrışımlara sahip bir kavramdır. Küskünlük, kolektif hafızanın bir ürünü olan türküler, aşık atışmaları, deyişler, destanlar, atasözleri ve yöreden yöreye değişen farklı pratiklere yansıyan çok zengin sosyolojik ve antropolojik bir olgudur. Nitekim ilişki dinamiklerinin bir vechesi olarak küskünlüğün izleri en eski Türkçe sözlük olan Dîvânü Lugâti't-Türk'te bile görülebilmektedir (Mahmut, 2005, s. 337).

Duygu sosyolojisi bağlamında ele alınan küskünlük, tutum ve davranışları, kendi içinde yoğun bir öfke, üzüntü, hınç gibi çeşitli duyguları barındırabilmektedir (Cüceloğlu, 2012; Vav TV, 2022). Bu anlamda duygular sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal boyutları olan çok

katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda mikro düzeyde, bireysel bir duygusal tepki gibi görünen küskünlük kavramı, toplumsal hareketler, suç ve adalet, toplumsal cinsiyet, duygusal emek ve sermaye, çatışma ve uzlaşma, savaş ve barış gibi makro düzeydeki sahalarda duyguların oynadığı kritik rolleri ve duyguların toplumsal yapıyı şekillendiren asli bir kaynak olduğunu göstermesi açısından önemli bir inceleme konusudur (Baker, 2015, s. 341; Kasapoğlu vd., 2017, ss. 505-529). İlişkisel bir eylem olarak küskünlük, bireyin öfke, hayal kırıklığı, intikam, kin, hınç, kıskançlık vb. duygularla etkileşimde bulunduğu kişiye karşı mesafeli, olumsuz, soğuk veya yokmuş gibi davranması ve sözel iletişimi kesmesidir (Doğan Cüceloğlu, 2020).

Gündelik hayatta çeşitli görünümle ortaya çıkan küskünlük pratikleri, bir grup çocuğun oynarken parmaklarını birleştirerek küs olmasından, birbirine çok yakın insanların ilişkilerinde “ne ölüme ne dirime” diyecek boyuta gelmesine kadar çok çeşitli şekillerde hayata dahil olmaktadır. Sözgelimi Türk toplumunda kronikleşen yapısal uyuşmazlıklar örneğin yıllarca süren kan davaları, küslük ve çatışmalar, bölge halkının dini inançlara sahip olmalarına ve dinin üç günden fazla küs kalmayı yasaklamasına rağmen uzun süre çözülemediği. Toplumsal yapıda uzlaşmayı ve barışı teşvik eden dini ve ahlaki normlara rağmen bölgede kronikleşen küskünlüklerin ve çatışmaların varlığını sürdürmesi dikkat çekicidir. Bu tür makro düzeydeki toplumsal küskünlük ve çatışmaların son bulmasında dinin uzlaştırıcı, bütünleştirici rolü yadsınamaz bir gerçekliktir (Kızmaz Öztürk, 2024, ss. 83-88). Dinin bütünleştirici etkisi yanında modernleşme, köyden kente göç, şehirleşme, iletişim, haberleşme ve ulaşım hizmetlerinin yaygınlaşması vb. yapısal dönüşümler geleneksel toplumsal ilişkilerin niteliğini değiştirerek küskünlük pratiklerinin zeminini ve biçimini de dönüştürmüştür. Küskünlüğün toplumsal bir çatışmaya döndüğü kan davaları, günümüzde sadece dizilere konu olan sanatsal bir yöne evrilse de hala evlerin içinde anne babanın, evlatlara, kardeşlerin birbirine, çocukların ise anne babaya küs olduğu durumlarla karşılaşmaktadır. Gündelik hayat içinde bazı insanların çeşitli sebeplerden dolayı birbirine uzun süreler küs kaldığı gözlemlenebilir bir olgudur. Bu küskünlüklerin ise tıpkı iletişim yollarının çeşitliliği gibi pek çok sosyo-psikolojik nedeni vardır (Koçyiğit, 2019, ss. 16-19; Pekçetinkaya, 2021, s. 19).

Katılımcıların gündelik hayat deneyimlerinden yola çıkarak küskünlüğün söz konusu nedenlerini incelediğimiz bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Amaçlı ve kartopu örnekleme ile belirlediğimiz 18-65 yaş arası 33 katılımcı ile gerekli etik izinler alındıktan sonra derinlemesine mülakatlar yapıp görüşmeler katılımcıların onayı alınarak kayıt altına alınmıştır. Yazıya geçirilen veri seti MAXQDA Veri Analiz Programıyla kodlanarak yorumsamacı bir bakış açısıyla kodlar, kategoriler ve temalar belirlenip araştırma raporu yazılmıştır. Çalışmada öncelikle, sosyoloji biliminde son dönemde önemi giderek artan duygu sosyolojisi alanının kuram ve kavramsal araçlarından yararlanılmış; bu kuramsal

çerçeveye bağlı kalınarak küskünlük olgusu sosyolojik bir zeminde yeniden tanımlanmıştır. Kavramsal alt yapı duygu sosyolojisi ekseninde inşa edildikten sonra mevcut literatür değerlendirmesine yer verilmiştir. Ardından araştırmanın yöntemi, problemleri, evreni hakkında bilgi verilmiş daha sonra verilerin analiz ve yorumlanmasına geçilmiştir. Küskünlüklerin sosyopsikolojik nedenleri katılımcılardan doğrudan aktarılan alıntılarla desteklenerek sonuç kısmıyla araştırma sonlandırılmıştır.

1. Sosyo-Psikolojik Bir Kavram Olarak Küskünlük

İnsan duygularının doğasını açıklamaya çalışan “Duygulanım Teorisine” göre insan, duyguları sonradan öğrenmez. Neşe, öfke, korku, utanç ve iğrenme gibi dokuz temel duyguyla birlikte doğar. İnsanın içinde hissettiği bu doğuştan gelen duygular, biyolojik olarak doğrudan yüz ifadelerine yansır ve bu durum tüm insanlar için ortaktır. Kültür ise duyguları şekillendirir. Bu kurama göre insanın içinde yaşadığı kültür, duygularını dışa vurma şeklini sonradan değiştirip etkilese de, duygusal tepkilerin asıl kaynağı değişmez ve doğuştan gelir (Boddice, 2023, s. 146). Başta Bandura olmak üzere sosyal öğrenme kuramcıları da duygulanım teorisinin aksine duyguların doğuştan değil sosyal süreçlerle, toplumsallaşma ve taklit yoluyla sonradan edinildiğini ifade eder (Aşkın, 1986, ss. 149-151; Bandura, 1971). Duyguların toplumsal yaşamdaki yerini ve işlevini anlamaya çalışan duygu sosyolojisi literatüründe, duyguların yalnızca biyolojik veya psikolojik süreçlerden ibaret olmadığını, aksine toplumsal ilişkiler ve kültürel bağlamlar içinde inşa edildiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda küskünlük öfke, hınç, kin, inat, karamsarlık, alınganlık ve üzüntünün bir tür dışa vurumu olarak, yaşantı ve deneyimlerle öğrenilen, toplumsal etkileşimin kesintiye uğramasıyla şekillenen sosyopsikolojik bir süreçtir (Koçyiğit, 2019; Pekçetinkaya, 2021). Sosyolojik açıdan bu dışa vurum, genellikle birincil ilişkiler olan aile, akraba, komşu, dost ve arkadaş arasında yaşanan üzücü ve kırıcı söz, tutum veya davranışlardan dolayı tarafların birbirleriyle olan iletişimi kesmeleridir. Sosyolojik açıdan küskünlük, bireysel bir duygunun ve mikro düzeyde bir mesafe koyma stratejisinin yanında toplumsal yapının, güç ilişkilerinin ve makro düzeydeki eşitsizliklerin bireysel düzlemde yarattığı duygusal aşınmalarla da yakından ilişkilidir (Boddice, 2023, ss. 124-130).

Duygu sosyoloji literatüründe makro yapıların birey üzerindeki etkileri tartışılırken Friedrich Nietzsche’nin küskünlük “resentment” yani hınç kavramına başvurulmaktadır. Nietzsche’nin efendi ve köle ahlakı üzerinden tartıştığı hınç ahlakı elinden aktif bir şey gelmeyen zayıf insanların toplumsal hayat içinde yaşadığı eşitsizlik, adaletsizlik, yenilgi ve mağduriyetleri hayali bir intikamla telafi etme çabası olarak ele alınmaktadır. Hınç ahlakını bir tür köle ahlakı olarak ifade eden Nietzsche, zayıf olanların güçlü olanın hayat standartlarına zenginlik ve refahına ulaşamadığı için zengini ve zenginliği kötü, kendini ve içinde bulunduğu fakirliği de iyilik ve erdem olarak nitelendirdiğini söylemiştir (Nietzsche, 2011, ss. 29-33; Yılmaz, 2024). Bu bağlamda

küskünlük, güçlü olanın standartlarına ulaşamayan bireylerin içinde bulunduğu dezavantajlı durumu bir erdem ve ahlaki üstünlük olarak yeniden tanımlamasıyla sosyolojik bir boyut kazanır. Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu eserinde sözünü ettiği, Yeni Ahit'teki zengin olma ve para kazanma isteğinin ahlaki olarak kınanması ve fakirliğin özendirilmesi toplumun alt sınıflarının bu tutumunu destekler niteliktedir. Weber'e göre toplumun zayıf ve ezilen kesimleri yaşadıkları bu yoksunluk ve küskünlük hissini ölümden sonraki hayatta ödüllendirilecekleri düşünerek dengeler (Furseth & Repstad, 2020, s. 77; Weber, 2011, ss. 165-166). Makro düzeydeki bu eşitsizliklerin bireysel düzlemde kronikleşen bir küskünlüğe nasıl dönüştüğünü duygu sosyolojisi ekseninde en kapsamlı ele alan kuramcılardan biri de Max Scheler'dir. "Hınç" isimli müstakil eserinde Scheler, ahlakın oluşumunda hıncın rolünü ele almaya çalışmaktadır. Scheler, sosyolojik bir perspektifle konuyu ele alarak küskünlüğün modern hayatta hakların eşitliği ile güç ve servet dağılımdaki eşitsizlik arasındaki çelişkiden doğduğunu ifade etmiştir. Yani teoride eşit olduklarına inanan insanlar, rekabet ve karşılaştırma sonucunda pratikte öyle olmadığını, hayatlarının statü sahiplerine göre değersiz olduğunu fark ettiklerinde bu durum haset ve kıskançlıkla içe atılarak küskünlüğe ve kronikleşen toplumsal bir nefrete dönüşebilmektedir (Mosannen, 2025; Scheler, 2015, ss. 13-15). Buna göre sosyal hayatta hukukun herkese eşit muamelede bulunduğunu düşünen bireyin, pratikte kararların güçlülerin lehine işlediğini deneyimlemesi ve elinden bir şey gelmemesi onu yapısal bir küskünlüğe itmektedir. Özetle Scheler için küskünlük, "tam gerçekleşmemiş bir demokrasinin, siyasaldan toplumsala dönüşmemiş bir demokrasinin en temel kültürel ve ruhsal gerçeğidir"(Scheler, 2015, s. 15).

Bireyin toplumsal yapı karşısında hissettiği bu çaresizlik ve beraberinde gelişen duygusal yabancılaşma, sosyolojinin erken dönemlerinden itibaren kuramsal bir tartışma konusu olmuştur. Nitekim Emile Durkheim "Kişinin yaptığı ve ilk bakışta sadece kişisel yaratılışını dışa vurur görünen hareketler gerçekte dışa vurdukları toplumsal durumun uzantısından başka bir şey değildir" (Durkheim, 2019, s. 310) diyerek bireysel gibi görünen en uç eylemlerin ve duygu durumlarının bile arkasındaki toplumsal nedenlere dikkat çekmektedir. Bu metodolojik perspektiften hareketle küskünlük olgusu da sadece içsel psikolojik bir süreç değil bireysel duygu dünyası ile dışsal sosyokültürel yapıların kesişim noktasında ortaya çıkan bir deneyimdir. Sosyo psikolojik literatürde bu içselleştirme mekanizması dış dünyadaki etkenlerin veya hayal kırıklıklarının benliğe mal edilmesi ve duyguların dıştaki insanlara yöneltilemediği bazı durumlarda bireyin kendine veya çevresindekilere yıkıcı hisler geliştirmesi şeklinde açıklanmaktadır. Kişi hedef alması gereken asıl unsurları kendi benliğiyle özdeşleştirerek yıkıcı hislerini doğrudan kendine çevirebilir. Bu durum, duyguların dışa vurulamaması sonucunda ortaya çıkan küskünlük halinin veya daha ileri seviyede yıkıcı eğilimlerin psikolojik temelini oluşturur. Bu durum duygu sosyolojisi bağlamında mikro düzeydeki bir duygu durumunun öfke veya küskünlüğün makro düzeydeki toplumsal bağların zayıflaması veya anomik süreçlerle

birleştğinde bireyi sosyal izolasyona ve derin bir yabancılaşmaya sürükleyeceğini göstermektedir (Geçtan, 2016, s. 59).

Küskünlük, Bireysel bir duygu durumu olmanın ötesinde toplumsal sonuçları ve görünümleri olan yapısal bir kavramdır. Küskünlük doğuştan gelen bir özellik değil sonradan öğrenilen bir tutum ve davranış olduğu için kültürel ve sosyal çevrenin şekillendirdiği kompleks bir yapı arz eder. Hem içsel etkenlerin hem dışsal olayların bir bileşiminden kaynaklanan küskünlük, aynı zamanda sosyal bir varlık olan insanın, sosyal grubu içerisinde diğer bireylerle kopmasına da sebep olan da bir olgudur. Bu durum mikro düzeyde ferdi bir yabancılaşma ve çözülme beraberinde getirirken makro düzeyde ise toplumsal bağların zayıflamasına ve yapısal bir anomi yaşanmasına sebep olmaktadır. Gündelik yaşantıdaki bu düzensizlik de bireylerin psikolojisine, anlam dünyasına zarar vermektedir. Gündelik hayattaki ferdi çözümler nihayetinde sosyal çözümlere sebep olmaktadır. Nitekim sosyal çözümme “toplum içerisinde var olan ve ona toplum niteliği kazandıran kurum ve grupların ahenkli uyumundaki bozukluğu” ifade eder (Bi’lgi’n, 1997, s. 13). Artan bireyselleşme ve ilişkilerin niteliğinde ve sıklığında ortaya çıkan değişim ve dönüşümler aile, akraba, eş, dost, arkadaş gibi birincil gruplarla kurulan bağlarda aşınmalar meydana getirmektedir. Bireysel ve toplumsal çözümlenin hem bir sebebi hem de görünür bir sonucu olarak küskünlük, dini, kültürel, ahlaki ve sosyal dinamiklerin çok çeşitli etkilerini içermektedir. Küskünlük olgusunun sosyo-psikolojik boyutlarını bütüncül bir bakış açısıyla temellendirmek adına öncelikle konuyla ilgili bir literatür değerlendirmesine yer verilmiştir.

2. Literatür Değerlendirmesi

Küskünlük ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle psikoloji biliminde ortaya koyulan “travma sonrası hayata küsme” olgusuyla ilişkili araştırmalardır (Akyüz, 2024; Düşünceli, 2015). Hayata küsme olgusuyla ilgili doktora düzeyinde bir tane yüksek lisans düzeyinde ise pek çok çalışma vardır (Altıntaş, 2024; Şeker, 2023). Betül Düşünceli’nin 2015 yılında gerçekleştirdiği “Logoterapi Yönelimli Grupla Psikolojik Danışmanın Travma Sonrası Hayata Küsme Bozukluğu Üzerindeki Etkisi” adlı doktora çalışması deneysel bir yöntem kullanarak üniversite öğrencileri üzerindeki grup danışmanlığı seanslarının en zorlayıcı yaşam travmaları karşısında bile “hayata küsme” semptomlarını azaltmadaki başarısını kanıtlamaya çalışmıştır (Düşünceli, 2015). Hayata küsme üzerine sosyoloji biliminde yapılan Gülizar Akyüz’ün “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik İstikrarsızlığı Boşanma ve Hayata Küsme: Bursa Örneği(2024)” adlı çalışması da toplumsal cinsiyet perspektifinden evlilik istikrarsızlığı, boşanma ve bireylerin bu süreçte yaşadığı hayata küsme durumlarını incelemiştir (Akyüz, 2024). Küskünlük ile ilgili kapsamlı çalışmalardan biri de klinik psikoloji alanında Metin Koçyiğit’in 2019 yılında ortaya koyduğu “Küsmenin Sosyal Bağlamda Benliğin Korunmasındaki Rolü” adlı yüksek lisans tezidir. Araştırmada yazar, on iki

katılımcı ile yaptığı derinlemesine mülakatlar sonucunda küsmeyi taraflar arasında çözilemeyen çatışmalar neticesinde ortaya çıkan bir ilişkisel kesinti olarak tanımlayarak, bu davranışın pasif bir suskunluk değil bireyin benlik bütünlüğünü ve özsaygısını korumada bilinçdışı bir savunma mekanizması olduğuna dikkat çekmiştir (Koçyiğit, 2019). Yine bir yüksek lisans tezi olan Hümeysra Ergül'ün "Evli Bireylerde Küsme Davranışı ile Evlilik Uyumu İlişkisinin İncelenmesi (2017)" adlı çalışması da 307 evli katılımcıdan elde edilen veriler ışığında evli bireylerin sergilediği küsme davranışının evlilik uyumu üzerindeki etkilerini, küsmenin bir iletişim biçimi veya pasif bir öfke ifadesi olarak evlilik kalitesini nasıl şekillendirdiğini, duvar örme, sessizlik tutumu ve çatışmadan kaçınma gibi farklı alt başlıklarla incelemiştir (Ergül, 2017). Son olarak psikoloji alanında 2021 yılında sunulan Emre Pekçetinkaya'nın "Yetişkin Bireylerde Küsme Davranışının Kendilerinde Algıladıkları Empati Düzeyi ve Benlik Saygısı ile İlişkisinin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezi de 343 katılımcıdan toplanılan veriler ışığında yetişkinlerin sergilediği küsme davranışının bireysel psikolojik faktörlerle olan bağı, bireyin kendisiyle barışık olmasının küsmenin şiddeti üzerindeki etkisini ele almıştır (Pekçetinkaya, 2021). Özetle yapılan çalışmalar genel olarak küskünlüğün gündelik hayatta kişilerarası iletişimde karşılaşılan farklı tanımları ve uygulama biçimlerini şu şekilde ele almıştır: Küskünlük, doğrudan bir çatışma yerine pasif-agresif yöntemlerle kendini gösteren karmaşık bir süreçtir. Bireylerin sorunlarla yüzleşmekten kaçınmak için kullandığı duvar örme veya sessizlikle cezalandırma gibi stratejiler, küskünlüğün farklı varyantlarıdır. Küskünlük aynı zamanda duygusal bir mesafe koyma ya da tarafların sakinleşmesi için bir soğuma dönemi olarak da tezahür edebilir. Kaynaklarda yer alan küsme tipleri; pasif agresif bir çatışma biçimi olarak küsme, çatışmadan kaçınma davranışı olarak küsme, duvar örme, susarak ya da iletişimi azaltarak cezalandırma, öfke ve kırgınlık, dışlama ve mesafe koyma, kabuğuna çekilme/geri çekilme ve çatışmanın etkilerinin sona ermesi için soğuma dönemi şeklinde ele alınmıştır.

Mevcut literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların neredeyse tamamının psikoloji anabilim dalında gerçekleştiği görülmektedir. Gerek Ulusal Tez Merkezi gerek Dergi Park ve diğer arama motorlarından yapılan taramalarda sosyoloji veya din sosyolojisi alanında saha araştırması ile desteklenerek yapılan "küskünlüğün sosyo-psikolojik nedenlerini" ortaya koyan benzer bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma, psikolojik çağrışımları ağır basıyor gözükse de kültürel ve toplumsal dinamiklere sahip ve gündelik hayatta güçlü bir dolaşıma sahip küskünlük kavramının, duygular sosyolojisi alanında çalışılması açısından önemlidir.

3. Yöntem

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın yöntemi, araştırma problemi, çalışma grubu ve verilerin toplanması ve analiz süreciyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel bir araştırma olup araştırmanın deseni fenomenolojik desendir. Fenomenolojik desende aynı deneyimi yaşayan birden fazla insanla görüşme yaparak bu görüşmeler sonucunda deneyimin gerçekleştiği zaman mekan ve beden ile deneyimin gerçekleştiği ilişkiler ağının bu deneyimi nasıl etkilediği ve anlamını nasıl değiştirdiği derinlemesine incelenmektedir (Creswell, 2023, s. 79). Nitel analiz gerek araştırma sorumuza uygunluğu, gerekse de anlamacı-yorumsamacı paradigmaya dayalı olması sebebiyle tercih edilmiştir. Küskünlük fenomenini ve katılımcıların bu fenomenle ilgili algı ve deneyimlerini, doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya koymaya çalıştığımız bu araştırmada veriler, görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Ayrıca verilerin yorumlamasında yazılı doküman incelemesine başvurulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2021, ss. 37-38).

3.2. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın temel problemi, gündelik hayatta yaygın bir deneyim olarak karşımıza çıkan küskünlük olgusunun modern toplumsal ilişkiler bağlamında nasıl inşa edildiğini duygu sosyolojisi perspektifinden ortaya koymaktır. Gündelik hayat sosyolojisi ekseninde bireylerin yaşam deneyimlerine odaklanan bu çalışma, mikro düzeydeki bir duygu durumunun arkasındaki sosyo-psikolojik nedenleri anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla ortaya koyulan araştırmanın soruları;

*Küskünlük deneyiminin, rasyonel ve çıkar odaklı ikincil ilişkilerden ziyade aile, akraba, komşu ve arkadaş gibi birincil toplumsal bağların yoğun olduğu gündelik hayat ilişkilerinde nasıl ve hangi dinamiklerle üretildiği,

*Gündelik hayatta sözlü iletişimi kesme eylemi olarak beliren küskünlüğün bireyler arasında ilişkileri tamamen sonlandırmaktan ziyade kültürel kodlara bağlı olarak geliştirilen alternatif ve örtük bir etkileşim veya mesafe koyma strateji olarak nasıl işlev gördüğü,

*Küskünlüğün aileler arasında daha derin çatışmaların ortaya çıkmasını engelleyen bir savunma mekanizması işlevi görüp görmediği,

*Miras ve mal paylaşımı gibi maddi konuların nasıl aile ve akrabalar arasında birer küskünlük anlatısına dönüştüğü,

*Aile içinde küskünlüğün nasıl kültürel bir koda dönüştüğü, özellikle hiyerarşik veya ataerkil aile yapılarında baba figürünün küskünlük pratiklerinin diğer aile fertleri tarafından nasıl içselleştirildiği ve bu olgunun nesilden nesille aktarılan bir duygu ikilemine dönüşme dinamikleri,

*Gündelik hayatta dini anlayış, pratik ve yorum farklılıkları, özellikle geleneksel miras paylaşımı ile resmi hukuk normları arasındaki dinamiklerin aile fertleri arasında ne tür değer çatışmalarına yol açtığı ve bu çift başlılığın bireylerin sosyo kültürel bilinçlerinde ve eylemlerinde nasıl duygusal bir gerilim, ikirciklik ve neticede yapısal küskünlükler ürettiği sorunsalı,

*İslam dininin üç günden fazla süren küskünlüğü yasaklayan ahlaki öğretisinin, inanan bireylerin gündelik hayattaki iletişim biçimlerini uzlaşa ve dayanışma arayışlarını nasıl yönlendirdiği; buna karşın yaşanan sosyo-kültürel kırılmalar neticesinde bu dini ahlaki norm ile bireyin içselleştirdiği kronik küskünlük duygusu arasında ne tür gerilimlerin ve uyumsuzlukların açığa çıktığı, şeklinde sıralanabilir.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın örnekleme amaçlı ve kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenen Türkiye'nin farklı şehirlerinde, farklı meslek grupları arasından seçilen 18- 65 yaş arası 33 bireyden oluşmaktadır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

K1	60	Erkek	Evli	Emekli	Lisans	Orta	Dindarım
K2	73	Erkek	Evli	Emekli Öğretmen	Lisans	iyi	Dindarım
K3	65	Erkek	Dul	Emekli Öğretmen	Lisans	iyi	Dindarım
K4	33	Kadın	Evli	Bankacı	Lisans	Orta	Dindarım
K5	23	Erkek	Bekar	Öğrenci	Lisans	iyi	Dindarım
K6	33	Erkek	Evli	Araştırma Görevlisi	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K7	48	Kadın	Evli	Doktora Öğrencisi	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K8	29	Erkek	Evli	Zabıta	Lisans	Orta	Dindarım
K9	34	Kadın	Evli	Öğretmen	Lisans	Çok İyi	Dindarım
K10	56	Kadın	Dul	Doktor	Lisans	Orta	Pek Dindar Değilim
K11	80	Kadın	Dul	Emekli Öğretmen	Lisansüstü	iyi	Dindarım
K12	46	Erkek	Evli	Öğretmen	Lisans	iyi	Dindarım
K13	68	Erkek	Evli	Ticaret Emeklisi	Ortaokul	Orta	Dindarım
K14	64	Erkek	Evli	Esnaf	Lise	Orta	Dindarım
K15	60	Kadın	Evli	Hasta Bakıcı	Lisans	Orta	Dindarım
K16	48	Kadın	Evli	Öğretmen	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K17	39	Kadın	Evli	Hemşire	Lisans	Orta	Dindarım
K18	45	Kadın	Evli	Öğretim Görevlisi	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K19	28	Kadın	Bekar	Turizm Rehberlik	Lisans	Çok Kötü	Dinle Bir İlgim Yok
K20	58	Kadın	Evli	Ev Hanımı	Lise	Orta	Dindarım
K21	23	Erkek	Bekar	Psikoloji Öğrencisi	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K22	56	Kadın	Dul	Memur(MEB)	Önlisans	Orta	Dindarım
K23	67	Erkek	Evli	Bürokrasi	Lisans	Orta	Dindarım
K24	31	Erkek	Bekar	Diyetisyen	Lisans	Orta	Dindarım
K25	50	Erkek	Evli	Serbest Meslek	Lise	Orta	Dindarım
K26	49	Kadın	Evli	Hemşire	Lisans	Orta	Dindarım
K27	41	Erkek	Evli	Akademisyen(Hukuk)	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K28	22	Kadın	Bekar	Öğrenci	Lise	Orta	Çok Dindarım
K29	20	Kadın	Bekar	Öğrenci	Önlisans	Orta	Dindarım
K30	49	Erkek	Evli	Bürokrasi	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K31	23	Erkek	Bekar	Lojistik Uzmanı	Lisans	İyi	Dindarım
K32	36	Kadın	Bekar	Öğretmen	Lisansüstü	Orta	Dindarım
K33	48	Erkek	Evli	Halk Eğitim Müdürü	Lisans	Orta	Dindarım

K: Katılımcı

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

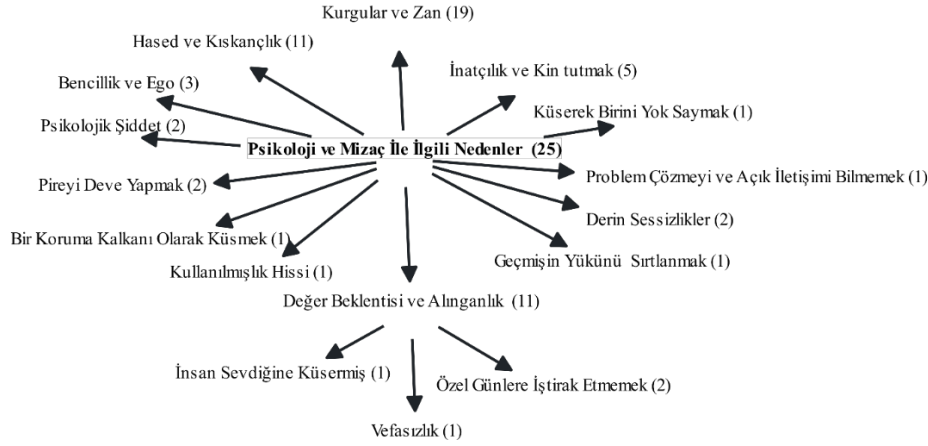
Araştırmanın verileri daha genel bir projenin ilgili kısmına ait verilerin kendi içinde bir bütün oluşturacak şekilde ve araştırmanın diğer boyutlarından farklılaşan bir boyutundan alınmıştır. Hazırlanan sorular geçerlik ve güvenirlik için alanında uzman beş akademisyene gönderilmiş gerekli düzeltmeler bu doğrultuda yapılmıştır. Bununla birlikte beş kişi ile pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve gerekli revizeler yapılmıştır. Araştırma için gerekli etik izinler Sakarya Üniversitesi 08.11.2024 tarihli ve E--050.99-0 sayılı Etik Kurul'undan alınmıştır. Görüşmeler katılımcı talepleri göz önünde bulundurularak yüz yüze ve online olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan rıza onam formu alınarak görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Katılımcılara; “küs olduğunuz birileri var mı”, “sosyal çevrenizde küslüğüne şahit olduğunuz birileri var mı” ve “küskünlüklerin nedenleri nelerdir” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların cevapları yazıya geçirilmiş ve MAXQDA nitel veri analiz programıyla deşifre edilerek kodlar ve kategoriler oluşturulmuştur. Yazıya geçirilen veri seti MAXQDA veri analiz programıyla kodlanarak yorumsamacı bir bakış açısıyla kodlar, kategoriler ve temalar belirlenip araştırma raporu yazılmıştır.

4. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu kısmında küskünlüğün nedenlerine dair doğrudan katılımcı alıntıları ile desteklenen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Küskünlüğün nedenleri ile ilgili bulgulara bakıldığında ilk sırada psikoloji ve mizaçla ilgili nedenlerin geldiği tespit edilmiştir. Ardından üzerinde en çok durulan konu maddiyatla ilgili nedenlerdir. Daha sonra sırasıyla iletişim sorunları, aile ve toplum dinamikleri ve dini anlayış ve yorumla ilgili nedenler gelmektedir. Araştırmanın bulguları şu şekildedir:

4.1. Psikoloji ve Mizaçla İlgili Nedenler

Küsme, erken çocukluk dönemi ve bağlanma deneyimleriyle bebeklikte bakım veren kişilerle (özellikle anneye) kurulan ilişkilerle ilk nüveleri atılan, sosyalleşme süreçleri ve yetiştirilme tarzı, anne baba tutumuyla pekiştirilen, çevresel faktörlerle şekillenen sonradan öğrenilen bir davranıştır. Bazı insanların diğerlerine göre daha öfkeli, kindar, alıngan olma ve olaylara olumsuz bakış açısıyla bakma eğilimi vardır. Böyle karakterler havadan nem kapamayan insanlar olarak deyimlere bile konu olmuştur. Mesela Erzurum yöresinde bazı insanlar fazla “umağan” olarak ifade edilmektedir. Bu isimlendirmenin sebebi bu insanların ilişkilerinde fazla beklentiye girmesi ve çabuk küsmeleridir.

Şekil 1. Kûskünlüğün psikoloji ve mizaçla ilgili nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma verilerine göre kûskünlüklerin en çok zikredilen nedeni, bireylerin karakter ve mizaç farklılıkları ve psikolojik durumlarından kaynaklanan sorunlardır. Buna göre bazı insanlar diğerlerine göre daha inatçı olup pireyi deve yaparken bazıları da daha mülayim, daha affedici bir fitrata sahiptir ve sıkıntıları büyütmezler. (K23) Katılımcılar bu mizaç ve karakter farklılıklarını özellikle birincil ilişkilerinde, sözgelimi “çok küsen bir kadın” diyerek annesinde, çok kinci diyerek eşinde gözlemlediğini ifade etmiştir (K7,K26). Benzer şekilde K20 konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“...Herkes karşısındakinden özür dilemesini bekliyor. Bunda fitratın da rolü var. Fitratın yani yaratılışın. Bazı insanlar daha mülayimdir, daha affedici bir fitratları vardır. Yani sıkıntıları büyütmezler. Bazıları ise daha inatçıdır, yani insan özellikleridir bunlar. Birisi bir olayı pireyi deve yapmak derler ya onun gibi büyütür de büyütür. Fitrat burada önemli bir rol oynar.”(K20)

Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre küslüklerin temel nedenleri arasında zan ve önyargılar, yanlış anlaşılmalara, beklentilerin karşılanmaması ve kişisel kurgu ve kuruntular öne çıkmaktadır. (K7,K12, K32, K29) Herkesin ilişkilerini; kendi bakış açısı, anlayış seviyesi ve beslendikleri şeyler ile kurduğunu ifade eden K7, bazı yanlış anlamalar ve kurgular karşısında “Biz ne yaparsak yapalım bu büyük oranda karşımızdakinin ne anladığı ile ilgili oluyor.” demiştir. Hucurât suresinde yer alan “Zannın büyük kısmı yanlıştır.” ayetini hatırlatan K7, erkek kardeşiyle yaşadığı deneyimden hareketle insanların kendi zihinlerinde kurguladıkları senaryoların ve hikayelerin gerçeklikten uzak olabileceğini vurgulamıştır. Erkek kardeşine kendi ifadesiyle “anaç tavırla” birkaç müdahalesinin kardeşi tarafından “Sen beni hiçbir zaman beğenmedin, hep değiştirmeye çalıştın, yemek yememi, kıyafetlerimi beğenmedin.” şeklinde anlaşıldığını ifade etmiştir. K7, “Aslında ben bunları yaparken ve ona bir şeyler alırken hiç öyle şeyler düşünmedim.”

diye şaşkınlığını ve hayal kırıklığını dile getirmiştir. K7, “Bazen bizim hassasiyetlerimiz karşı tarafta yankı bulmadığı zaman yapacak bir şey kalmıyor.” diyerek, kardeşinin kendine “hiç olmadık bir şeyden dolayı” küstüğünü ve niyetinin kötü olmadığını üzüntüyle şu şekilde ifade etmiştir:

"... Zanlarımızla beslenmeye başladığımız zaman çok yanılıyoruz... Bilemiyorum O, kendi zannınca beni nereye koyuyor? Neleri büyütüyor zihninde? Çünkü eminim zanları O'nu böyle yapıyor."

Bu ifadeler olumlu niyetlerle “anaç tavırlarla” yapıldığı söylenen müdahaleleri bireyin kendine karşı statü ve benlik tehdidi olarak algılayabildiğini göstermektedir. Aynı zamanda birincil gruplardaki güç ilişkilerinin ve rol beklentilerinin duygusal çatışmaları ve küskünlükleri tetikleyebildiği görülmüştür.

Katılımcılar özellikle birincil ilişkilerinde yaşadıkları iletişim tikanıklıklarını ve duygusal mesafeleri ahlaki ve aşkın bir referans sisteminden yararlanarak anlamlandırmakta ve başa çıkmaya çalışma eğilimindedir. Bu bağlamda K7 kendi deneyiminde yaşadığı iletişimsel tikanıklığı dini bir referansla şu şekilde izah etmiştir:

"...Bazen ne kadar iyi niyetli şeyler yaparsan yap, aynı evde büyümüş bir insan olarak bile neyi neden yaptığımı anlamıyorsan eğer, o zaman gerçekten nefis çok kuvvetli. Şeytan da çok kuvvetli devreye giriyor. [Şeytan] diyor ya ben onların arasını bozacağım bozgunluk çıkaracağım onları birbirine düşüreceğim. Bunu başarıyor şeytan." (K7)

Bu ifadelerde geçen nefis ve şeytan gibi aşkın ögeler, duygu sosyolojisi açısından bireylerin gündelik hayatta çözülemeyen ilişki krizleri ve duygusal sorunları rasyonel düzeyde açıklamada zorlandıklarını da başvurdıkları manevi birer anlamlandırma aracı olarak okunabilir.

Öznel, savunmacı ve olumsuz kurgulara sahip bireylerin olayları kendi bilişsel şemaları ekseninde algıladıklarını ifade eden K12 ise bu tarz bir düşüncenin “ben-merkezci bakıştan” kaynaklandığını ve daima başka ihtimallerin ve bakış açılarının da hesaba katılması gerektiğini vurgulamıştır. Gündelik yaşantı içinde bazı etkileşimlerin ve beden dilinin yanlış yorumlanmasının küskünlükleri nasıl üreteceğine dair kendi yaşam deneyiminden somut bir örnek sunan K12, ablasının ameliyatı için bir an önce hastaneye yetişmeye çalışırken yolda karşılaştığı arkadaşına selam vermeyip sadece el sallayarak yanından aceleyle ayrılmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Arkadaşının bu hikâyeyi “menfi kurgulayarak” yanlış anladığını ve kendine darıldığını fakat olayın aslını öğrenince “hiç öyle düşünmemiştim” dediğini ve krizin böylelikle çözüldüğünü aktarmıştır. Bu ifadeler, gündelik hayattaki etkileşimlerin bireylerin hali hazırda durumlarından “gerçeklikten” kopuk ve kötümser yorumlanmasının ilişkilerde yanlış anlama ve kronik küslüklere zemin hazırlayabildiğini göstermektedir.

Küskünlüklerin bir diğer nedeni de insanların değer beklentisi ve beklentilerinin karşılığını alamamasıdır. K9'a göre, "İnsanlar ben çok değerliyim dediği için karşı tarafında kişinin kendisine verdiği değer kadar değer vermesini bekliyor ama kimse kimseye bu değeri veremez. Bu yüzden de küslükler olabiliyor." Sınav görevinden dolayı düğününe gidemediği arkadaşının durumu izah etmesine rağmen kendisine küstüğünü ifade eden K9, "Herkes değer verdiği insanların güzel gününde bulunmak ister ama bulunamadım." diyerek arkadaşının kendisinden küsmesinin anlamsız olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde amcasının oğluyla düğününe gelmediği için küs olduğunu ifade eden K4, kendisinin ona değer verip zor çalışma koşulları altından izin alarak, O'nun düğününe katıldığını, ama onun doğru düzgün bir sebep bildirmeden düğününe katılmamasının, kalbini çok kırdığını, kendisini değersiz hissettiğini ve bu yüzden kuzenine küstüğünü ifade etmiştir. Bu iki benzer olayda Türk toplumunun gündelik hayat pratiklerinde önemli bir yer tutan karşılıklılık ilkesi bozulduğu görülmektedir. Benzer olaylardaki zıt duygusal konumlanışlarıyla dikkat çeken iki kişinin birinin küsen, diğerinin küsülen taraf olması, değer beklentisi ve küskünlük konusunun ne kadar kurgulara ve bakış açısına göre şekillendiğini göstermektedir. Duygu sosyolojisi açısından ele alındığında kişilerin yaptıkları fedakârlıkların görülmemesi, karşılıklı onaylanmaması, sadece menfaat düştüğünde aranıp sorulmaları kişilerde "kullanılmışlık" ve değersizlik hissi yaratmaktadır. (K6) Karşılıklı sevgi ve saygı beklentisinin karşılanmaması, zamanla kişinin kendini geri çekmesine ve küsmesine neden olabilmektedir.

Bazı katılımcılar da geçmişte yaşanan acı tecrübe ve deneyimlerin günümüzde hala unutulmaması ve etkilerinin devam etmesinden söz ederek bunun kin tutmak ve inatçılıkla ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir:

"... Benim bir babaannem vardı kardeşi dedemle evlenmesini istemiyormuş. Taa 100 sene önce... Dedemle evlendi diye ömür boyu konuşmamış. Yani bu fitrattan kaynaklı inatçılıktan başka bir şey değil." (K23)

Bu ifadeler küskünlüğün nesilden nesile aktarılan çarpıcı bir anlatımı olmanın yanında kolektif bir hafızanın da kuşaklar arasında aktarıldığını göstermektedir. Bazı katılımcılar da insanların ancak sevdiklerine küstüğünü ama bu küslüğü kin tutup devam ettirmediklerini ve "kimsenin birbirini sevmek zorunda olmadığını" şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben küsem de unutuyorum. Kinci bir insan değilimdir. 1-2 böyle darılırım, küserim. Çok sevdiğim bir insansa küserim ama sonra da affederim, gönlümce. Kimse kimseyi sevmek zorunda değil diye düşünüyorum. Kimse beni sevmek zorunda değil. İlk zamanlar kardeşim için çok üzülüp ağlardım. İlk zamanlar bana da gelip gitmiyordu, ben de onu çok özlüyordum ve çok ağlıyordum. Sonra çok düşündüm dedim ki yani demek ki beni arzu etmiyor, görmeyi arzu etmiyor, sevmiyor..." (K15)

Duygu sosyolojisi açısından bu ifadeler kardeşlik gibi birincil yakın ve samimi ilişkilerde tarafların karşılıklı duygusal çabalarının eşdeğer olmaması durumunda açığa çıkan ilişkisel kırılma, tıkanma ve hayal kırıklığını göstermektedir. K15, kardeşiyle ilişkisinde hissettiği yoğun özlem ve üzüntü duygusuna karşılık bulamadığında kendi ruhsal sağlığını ve duygusal bütünlüğünü koruyabilmek adına bir tür başa çıkma cümlesi olarak "kimse kimseyi sevmek zorunda değil" diyerek sürecin yıkıcılığını yumuşatmakta ve duygusal bir mesafe koymaktadır.

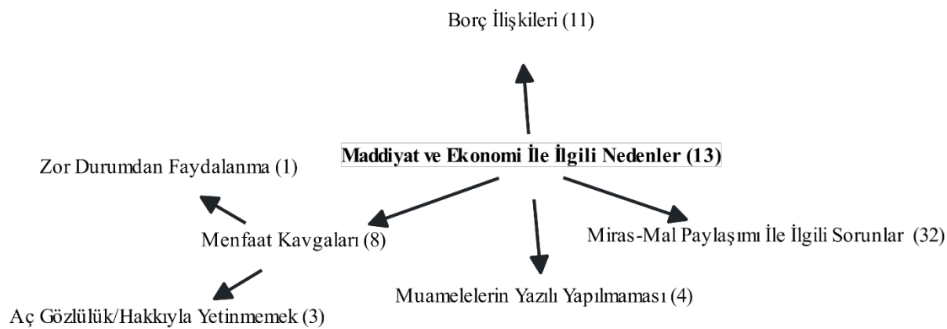
Araştırma verilerine göre özellikle kardeşler, eltiler ve kuzenler arasında başarı, evlilik, çocuk sahibi olma veya maddi durum gibi konulardaki sosyal karşılaştırmalar, çekememezlik ve rekabet, küslüklerin nedenleri olarak somutlaşmaktadır. Katılımcılara göre bir kişinin diğerinin mutluluğunu, konumunu içselleştirememesi, kıyaslamalar yapması, görelî yoksunluk algısı ilişkilerde zamanla soğukluk ve kopuşu beraberinde getirmektedir. (K11, K4) Evlilik sürecinde hem çocukluk arkadaşı hem akrabası olan dostunun kendisine sebepsiz yere soğuk davrandığını, tavır yaptığını ve sebepsiz küstüğünü ifade eden K4, yaşadığı deneyimi şu şekilde ifade etmiştir:

"Kıskandığını hissettim, kıskançlık, çekememezlik, hasetlik bence bunlardan dolayı ben evlendim diye ...Şu anda hala evli değil bence. Yani benim çocuğumun olması bile ona derttir böyle... Haset var kıskançlık." (K4)

Bu ifadeler özellikle akran olan yakın ilişkilerde bireylerin evlilik, çocuk sahibi olma ve maddi refah açısından sosyal bir karşılaştırma krizine girebildiğini ve bunların sebepsiz küslükler olarak anlamlandırıldığını göstermektedir.

4.2. Maddi ve Ekonomik Nedenler

Araştırma verilerine göre küslük yaratan maddi meselelerin başında miras ve mal paylaşımında yaşanan sorunlar gelmektedir.

Şekil 2. Küskünlüğün maddi ve ekonomik nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma bulgularına göre aile içindeki en yaygın ekonomik çatışma mirastır. Katılımcılara göre ebeveynlerin mallarını adil paylaşmaması, maddi imkânlar konusunda kız çocuklarını ihmal edip erkek çocuklarını kayırması, kardeşlerin kendilerine düşen hakla

yetinmeyip açgözlülük yapması derin anlaşmazlık ve küskünlüklere neden olmaktadır. Özellikle miras anlaşmazlıklarında bireylerin kendi çıkarlarına göre İslami veya medeni hukuku araçsallaştırdıkları ifade edilmiştir. Bazı katılımcılara göre dinî hukuktaki erkeğe iki, kadına bir pay verilmesi kuralını kendi lehine kullanan erkek evlatların, bu kuralın asıl gerekçesi olan "yaşlılıkta anne-babaya bakma" yükümlülüğünü yerine getirmemesi büyük haksızlıklara yol açmaktadır. (K1, K25, K33) Ayrıca, medeni hukukun mirası mutlak bir hak olarak görmesine rağmen, kız çocuklarının "evlenip gittikleri" ve "bir taş üstüne taş koymadıkları" bahanesiyle mirastan mahrum bırakılmaya çalışılması da katılımcıların miras konusunda üzerinde durduğu anlaşmazlıklar arasındadır (K31). Konuyla ilgili dikkat çeken katılımcı cevapları şu şekildedir:

"Yakın çevremde ortaya çıkan küslükler çoğunlukla ekonomik çekişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu çekişmelerin de nedeni, genellikle miras paylaşımına dayanır. Örnek olarak yakın bir akrabam ile şu an merhum olan diğer akrabam arasındaki dargınlığın nedeni ikisinin müşterek olan babasının oğluna bütün malını bırakması, kızına ise mal bırakmamasından kaynaklanmaktadır. Müşterek baba, bilahare yaşlılığa düşmüş, miras bırakmadığı kızının bakımına muhtaç kalmıştır. Babasının bütün mal varlığına sahip çıkan oğul ise babasının bakımı ve ihtiyaçları ile meşgul olmadığı gibi, onun elini öpmeye dahi gelmemiştir. Oysa Kur'ân'da erkeklerin kadınlara göre miras hakkından iki pay almasının nedeni, erkek evladın yaşlılıklarında ana-babalarının bakımını ve ihtiyaçlarını karşılamalarıdır." (K1)

"...Hiç kimse yoktur ki mirastan dolayı kardeşleriyle anlaşmazlık yaşamamış olsun." K6

"Küslüklerde bence çıkarlar söz konusu. Mesela ben en yakınım ile konuşmuyorum şu anda. Kayınvalidemle konuşmamamın sebebi eşim vefat etti ben oğlumu evlendirdim. Biz düğün yaptık. Eşimin annesi yani kayınvalidem hiçbir şey yapmadı. Yani ne torununa yardım etti ne sordu, ne de herhangi bir şey yaptı. Çok kötü etkilendim, gerçekten çok üzüldüm. Hiçbir şey yapmamasına karşın, benim oğlumun düğüne yakın bunların paraya ihtiyacı vardır diyerek bölünecek bir tane mal vardı o malı bize satın dedi. Yani o bize miras kalacak yere, eve, çok cüzi bir miktar teklif ederek öbür oğlunun üzerine geçirmek istedi. Şöyle düşündü, bunlar işte düğün yapıyor, ben yalnız başınayım. Paraya da ihtiyaçları vardır. Bunu aradan çıkaralım." (K22)

K1, K6 ve K22'nin aktardığı deneyimler maddi ve ekonomik çatışmaların birincil akrabalık bağlarında nasıl derin duygusal kırılmalara ve kronik küskünlere dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. K22'nin ortaya koyduğu düşünceler, günümüzde akrabalık bağlarının duygusal niteliğini kaybettiği ve çıkar odaklı bir hale evrildiğini göstermektedir. Özellikle eşi öldükten sonra kadının yaşadığı değersizlik hissi ve hayatını sürdürmesi için akrabalarının, dayanışma bir tarafa krizi fırsata çevirmeye çalışmaları sosyal hayatta ciddi bir güven krizi üretmektedir. Miras

kavgalarının ve küslüklerinin adeta kaçınılmaz olduğunu vurgulayan bazı katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“...Allah anne babamdan razı olsun bize bir şey bırakmadılar. Bu yüzden biz birbirimizle hiç çatışmıyoruz.” (K33)

“...Kardeşim olmadığına tek çocuk olduğuma şükrediyorum. Kesinlikle para söz konusu olduğunda başka bir insan çıkıyor insanların içlerinden...” (K31)

“...Çok var küs... Benim yok da çevremde dayılarım küs mesela birbirlerine... Ama annem ikisi ile de görüştüğü için biz de görüşüyoruz. Sebebi miras. Yani anneannemin çok az miktarda parası varmış. O sen çok aldın, ben az aldım vs. yani çok basit bir mevzu. Birbirlerine düşmüşler. Öyle böyle değiller hani hiçbir şekilde konuşmuyorlar. Düşman gibiler. Ölüme bile gelme demiş yani o kadar. Kardeşler sonuçta ama hiç konuşmuyorlar. Yaklaşık 20 yıldır. Daha ortada bir meblağ yok. Sadece var olduğu söyleniyor. Bir tarafın malı çok yediğiyle ilgili oradan çıkıyor. Annem zaten hiç görmediği bir şey için küsemez. Belki bir şeyler ona da düşseydi o da küserdi ama anneme zaten yok... 2 erkek kardeş arasında oluyor. O sadece onlar küs oldukları için üzülüyor...” (K17)

Yukarıdaki veriler gündelik hayat sosyolojisi ekseninde değerlendirildiğinde aile ve akrabalık ilişkilerinde maddi çıkarların adalet ve hakkaniyet ilkelerini çiğnediği durumlarda, küskünlüğün bireyler tarafından birer sessiz protestoya dönüştüğünü, hak ve sınırları korumak için bir savunma stratejisi olarak devreye girdiğini doğrulamaktadır.

Küslüklerin nedenlerinden bir diğeri de muamelelerin doğru yapılmaması ve yazılı akit eksikliğinden kaynaklanan mağduriyetlerdir. Borç alıp verirken veya ortak iş yaparken "nasıl olsa kardeşimdir, yakınımıdır" diyerek sözleşme yapılmaması, küslüklerin maddi nedenlerindendir. (K14, K26, K20) Dini öğretilerin, ticari muamelelerin yazılı yapılması gerektiği yönündeki uyarılarına, uyulmaması; ortak alınan malların inkâr edilmesine, yıllarca süren davalara, kefil olup dolandırılmalara, büyük sermaye kayıplarına ve ömür boyu küskünlüklere yol açmaktadır. (K22) Araştırma verilerine göre bireylerin paraya gereğinden fazla değer vermesi, kardeşlik hukukunu yerle bir etmekte ve küskünlüklere neden olmaktadır. (K14) Katılımcılar gündelik hayatta birçok ilişkinin sadece menfaat ve çıkara dayalı kurulduğu ve çıkarlar bittiğinde ilişkinin de anında sona erdiğini çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. (K9) Birincil ilişkilerdeki bu araçsal dönüşüme ve yaşadığı kefalet ilişkilerine dair yaşadığı deneyimi K22 şu şekilde aktarmıştır:

"Çok samimi olduğum arkadaş zor zamanlarda ben çok yanında oldum. Her zaman yanında oldum ama yani uyanıklık yaptı, krediyi çekti beni kefil yaptırdı ben de kefil oldum. Hayatımda bundan sonra kimseye kefil olmam. Tabii ki borcu ben ödedim;

ödemedi kendisi. Bir de dedi ki, “Benim sana borcum yok.” dedi. Yani gözümün içine baka bak bunları söyledi...” (K22)

Bu ifadelerden samimi ve yakın ilişkilerde kurulan duygusal sermayenin ve güvenin taraflardan biri tarafından menfaate dönüştürülmesinin yarattığı duygusal kırılma ve hayal kırıklığı açıkça görülmektedir. Katılımcının “hayatımda bundan sonra kimseye kefil olmam” şeklindeki ifadesi bireyin toplumsal güven duygusunun da bütünüyle zedelendiğini göstermektedir. Maddi çatışmaların birincil sosyal ilişkilerdeki yıkıcı etkisini bireylerin taşıdığı kimlik ve değer yargıları üzerinden ele alan K14 gündelik yaşantıdaki söylem ve eylem uyumsuzluğu şu şekilde dile getirmektedir:

“...Genelde Müslümanlar birbirinden kapital üstünden para üstünden küstürler. Birbirlerine yanlış yapıyorlar, haklarına, hukuklarına riayet etmiyorlar. Eline geçirdiği imkânı karşıdakini "anlamaz bilmez havasıyla" alt etmeye çalışıyorlar. Onun hakkını gasp etmeye çalışıyorlar ve küslükler öyle çıkıyor yani. Çok uzaklara gitmeye gerek yok...” (K14)

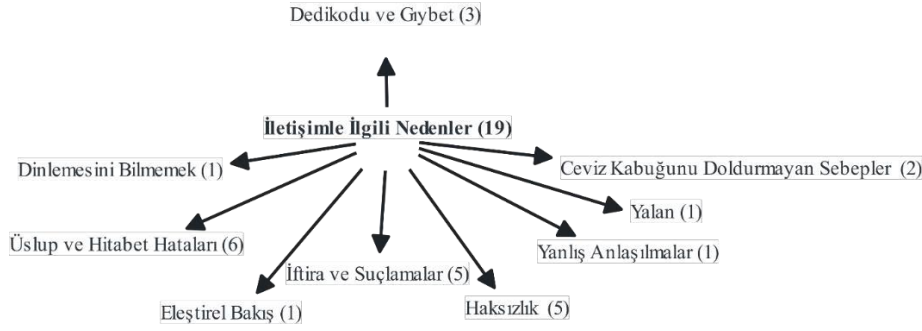
İlişkilerde menfaat kavgalarının, bilişsel haklılık kurgularının ve benlik savunma mekanizmalarının küskünlüğü uzattığını ve kemikleştirdiğini K23 şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben kolay kolay kimseye küsmem yani böyle kırgınlık olsa da yani her halükarda affedici olma taraftarıyım. İnsanlar arasında küslüklerin sebebi büyük oranda menfaat kavgalarıdır. Dünyevi beklentilerdir. Yani karşılıklı olarak insanlar ne yazık ki birbirlerine haksızlık ettikleri için herkes kendisinin de demin söylediğimiz gibi haklı olduğunu düşündüğü için o ona küsüyor o ona küsüyor, ben haklıydım. O benden özür dilesin diyor icabında en hafifiyle. Herkes karşısındakinden özür dilemesini bekliyor.” (K23)

Bu ifadeler küskünlüğün telafisi olarak özür dileme beklentisinin yalnızca bir telafi mekanizması değil, bireyler arasında birer statü ve güç mücadelesini dönüştürdüğünü göstermektedir. Tarafların ben haklıyım diyerek geri adım atmaktan kaçınmaları küskünlüğü kalıcı hale getirmektedir.

4.3. İletişimle İlgili Nedenler

Araştırma verilerine göre iletişimle ilgili küslüklerin nedenleri, genellikle dedikodu ve gıybet, yanlış anlaşılmalara, iletişim kopukluğu, onur kırma, kötü sözler, kişisel sınırlara müdahale ve üslup sorunları gibi çeşitli sebeplere dayanmaktadır. İslâm dininde pek çoğu dilin afetleri olarak zikredilen bu iletişim hataları ülfet ve kardeşliğin önünde en büyük engeller olup, bireyler arasında derin kırgınlıklara ve uzun süreli küslüklere yol açabilmektedir (Gazzali, 2020, s. 238).

Şekil 3. Küskünlüğün iletişimle ilgili nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılara göre onur kırıcı konuşmak, kötü sözler, gıybet ve dedikodu küslüklerin önemli nedenlerindendir. Bazı katılımcılara göre iletişimdeki üslup ve tavır, küslüklerin derinleşmesinde de çözümünde de kritik bir rol oynamaktadır. Konuşurken sert, kırıcı bir üslup (dobralık adı altında patavatsızlık) kullanmak, telafisi zor yaralar açabilmektedir (K30). İletişim sorunlarını katılımcılar çok çeşitli şekilde ele almıştır:

"Çok fazla insanların dış görünüşüyle ilgili yorum yapıyoruz.. Mesela bu elbise yakışmamış, kilolu göstermiş ve bunu karşı taraf fikirlerimizi sormadan yapıyoruz. Oysa kırılabilir incinebilir onuru zedelenebilir." (K13).

"Belki çok düzgün bir şekilde ifade edilip özür dilense ve bir daha yapılmasa çok basit çözülebilecek bir hadise ama üslup olmayınca çözilemiyor." (K32).

"Güzel sözlerle söylene kırılmayacak da hitabet şekli, tavır çok farklı." (K14).

Bu ifadeler, küslüklerin nedenleri ve önlenmesinde iletişimde kullanılan dilin ve tavrın ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcılar iletişimden kaynaklı küslüklerin karmaşık ve çok yönlü nedenlere dayandığını ifade etmektedir. Buna göre dinlemesini bilmemek, yalan, haksızlık, saygısızlık ve empati eksikliği, bireylerin birbirlerini hayatlarından çıkarmalarına, küsmelerine neden olan önemli faktörlerdendir. İnsanları dolduruşa getirmek, ateşe barutla gitmek, açıkça konuşmak yerine imalarda bulunmak, laf sokmak, sürekli insanların geçmişteki kusurlarını ortaya koyup eski defterleri açmak da küskünlüklere sebep olmakta veya derinleştirmektedir:

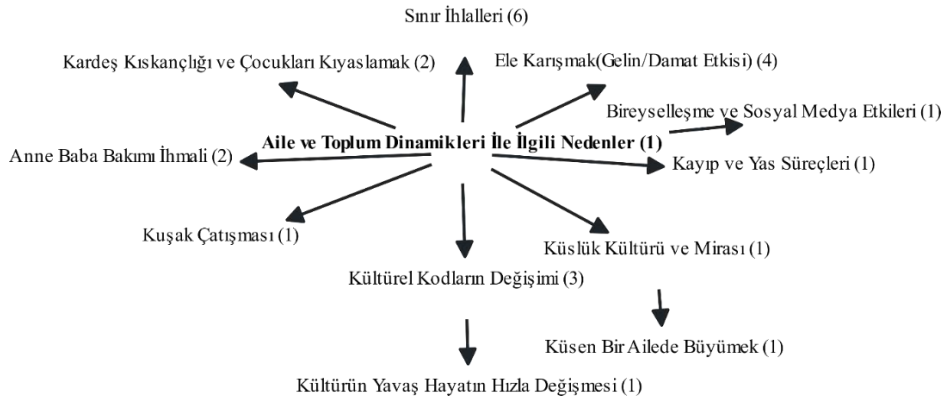
"...Bence küskünlüklerin nedeni iki kişinin birbirini dinleyememesi... anlayamaması... dinlemesini bilmeyen bir toplumuz... Çoğunlukla karşı tarafa fazla söz hakkı vermiyoruz. Hemen kendimizi öne atıyoruz, dinlemesini bilmiyoruz." (K22).

“...Hazreti Ömer Allah resulü ’nün yanına geldiğinde evladını gömmüş bir baba olarak gelmişti. Ama Allah resulü hiçbir zaman eski defterleri açarak Ömer’i incitecek, rencide edecek hiçbir davranışta bulunmadı.” (K12).

Haksız yere suçlanmak, iftira ve ithamlara maruz kalmak da derin ve kalıcı küskünlüklere yol açabilmektedir (K30, K31). K30 yaklaşık 25-30 yıl önce lise yıllarında uğramış olduğu hırsızlıkla suçlanma deneyiminin bıraktığı etkinin büyüklüğünü, "Bıçak çekmelere kadar uzayan bir süreç yaşadık." şeklinde ifade etmiştir. Gerçek suçlunun itiraf etmesi ile üzerindeki suçlamadan kurtulduğunu söyleyen K30, kendisini haksız yere suçlayan arkadaşı ile bir daha hiç konuşmadığını, hatta yıllar sonra bile onu görmezden geldiğini söylemiştir.

4.4. Aile ve Toplum Dinamikleriyle İlgili Nedenler

Küslük; ilk tohumları bebeklikteki bağlanma süreçlerinde atılan, sonrasında ise kültürün beklentileri, hiyerarşi ve aile içi yetiştirilme biçimiyle şekillenen sosyal ve psikolojik bir olgudur. Fidanlıkta yetişen çok çeşitli bitkiler gibi, çocuklar da "kültür" edinerek gelişip olgunlaşmakta ve küsmeyi de kültür içinde öğrenmektedir (Sayar, 2003, s. 111).

Şekil 4. Küskünlüğün aile ve toplum dinamikleriyle ilgili nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Küsmek, Türk toplumu gibi ilişkilere değer veren kolektif kültürlerin kendi yapısı içinde ürettiği ve bireylere öğrettiği kültürel bir eylemdir. Kültürel normlar, ilişkilerdeki çatışmaların, yüz kızartmadan, saygıyı yitirmeden ve benlik saygısını zedelemekten çözülmesini beklemektedir. Toplum, açık saldırganlığı, kavgayı veya intikam almayı hoş karşılamadığı için bireyler, içlerinde biriken öfke ve kin gibi yıkıcı duyguları doğrudan ifade etmemeyi, içe atmayı öğrenirler. Küsmek, bu yoğun duyguları doğrudan saldırmadan ve ilişkiyi tamamen yıkıcı bir kavgaya dönüştürmeden, bütün ipleri koparmadan yönetebilmek için bireylerin kültürden öğrenip uyguladıkları dolaylı bir iletişim ve savunma yöntemidir (Koçyiğit, 2019).

Araştırma verilerine göre bireyler ve aile üyeleri arasındaki küslükler, yalnızca kişisel anlaşmazlıklar veya anlık öfkeler değil; toplumun geçirdiği sosyolojik, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin birer yansımasıdır. Katılımcı cevapları aile ve toplum dinamiklerinde yaşanan değişimlerin, küslüklerin maddi ve manevi nedenlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma verilerine göre modernleşme, bencilleşme ve çıkar odaklı ilişkilerin yükselişi küskünlüklerin nedenleri arasındadır. Toplumsal dinamiklerdeki en belirgin bozulma, insan ilişkilerinin giderek daha fazla çıkar odaklı hale gelmesidir. Kapitalist sistemin ve maddi hırsların etkisiyle paraya, makama ve mülke verilen değer, ülfet, kardeşlik ve sılay-ı rahmin önüne geçmiştir (K14). Ortak çıkarlar sona erdiğinde iletişim de anında kesilmekte, insanlar birbirlerinin yüzüne bakmaz hale gelmektedir. (K9) Bununla birlikte, yeni kuşaklarda (örneğin Z kuşağı) sosyalleşmenin azalması ve sanal hayatın artmasıyla "vefasızlık, duygusal küntlük ve vurdumduymazlık" gibi sorunlar baş göstermiştir (K31).

Katılımcılara göre, geleneksel toplum yapısındaki "söze güvenme" ve "söz senettir" anlayışı modern çağın maddi hırsları karşısında iflas etmiştir. İnsanların ticari muamelelerde, borç alışverişlerinde veya ortak mülk alımlarında "Nasıl olsa kardeşimdir, annemdir, amcamdır; bana yanlış yapmaz." düşüncesiyle hareket edip sınırları yazılı olarak belirlememesi büyük maddi kayıplara ve ömür boyu süren küslüklere yol açmaktadır. Dini bir öğüt olan "Muamelelerinizi yazın." kuralının göz ardı edilmesi, zamanla insan nefsinin ve paranın ağır basmasıyla, en yakın aile üyelerini bile birbirine düşman eden, mahkemelere taşıyan sonuçlar doğurmuştur (K14, K13, K26). Aynı zamanda kültürel bir dönüşüme dikkat çeken katılımcılara göre kırdan şehre göç ve hızlı kentleşme, aile ve toplum dinamiklerini derinden sarsmıştır. Göç eden bireylerin kökleriyle bağlarının zayıflaması, kardeşler arasındaki ortak kültürel noktaların kaybolmasına ve değer yargılarının farklılaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında yaşantı hızla değişirken kültürün aynı hızda değişmemesi ciddi çatışmalar doğurmuştur; örneğin, kadınların iş hayatına girerek ekonomik bağımsızlık kazanması ile toplumun zihnindeki ataerkil kültürel kodlar arasındaki uyumsuzluklar, özellikle iş bölümü ve çocukların bakımı konusunda eşler ve aileler arasında krizlere, iletişim kopukluklarına ve küslüklere zemin hazırlamıştır (K21).

Toplumsal dinamiklerin değişiminde iletişim kopukluğu ve sosyal medyanın etkisine dikkat çeken katılımcılara göre günümüzde sağlıklı bir yüzleşme ve diyalog kültürünün olmaması, insanların sorunları doğrudan konuşmak yerine kendi iç dünyalarında kurgular (zanlar) üretmelerine sebep olmaktadır (K7). Bireyler, olayları yalnızca kendi "ben-merkezci" pencerelerinden değerlendirmekte ve empati kuramamaktadır (K12). Sosyal medyanın insan hayatına dahil olması, bu yanlış anlaşılmalara çok daha yıkıcı bir boyuta taşımıştır. Örneğin, sosyal medyada tamamen yanlış anlaşılan bir taziye mesajı yüzünden, olayın aslı sorulmadan bir anne evladiyla bir yıl boyunca konuşmamıştır. Bu örnek toplumsal iletişimsizliğin, önyargıların ve

kurgusal alınganlıkların aile bağlarını ne kadar kolay koparabildiğini, manipüle edebildiğini kanıtlamaktadır. K7, annesinin kendisine sosyal medyadaki bir yanlış anlamadan dolayı küsmesi ile ilgili süreci şu şekilde dile getirmiştir:

"Facebook'ta benim bir arkadaşımın annesi vefat etmiş. Ben de o haberin altına yazmışım ki "Ya annen ölmüş. Çok üzıldüm. Başın sağ olsun." Bu mesajı da teyzemin kızı görmüş. Yanlış okumuş. Annemi aramış ve benim Facebook'a "Annem öldü." diye yazdığımı söylemiş (...) Annem de Facebook'ta böyle yazdığımı ve annemi sildiğimi düşünüp bana küsmüş."

Bu ifadeler özellikle teknolojinin hayata bu kadar dahil olduğu bir dönemde dijital iletişimde daha dikkatli olmanın önemini ve yanlış anlaşılan bir mesajın nasıl büyük bir küslüğe yol açabileceğini göstermiştir.

Araştırma verilerine göre anne ve babaların çocukları arasında erken çocukluktan itibaren ayrımcılık yapması, onları birbiriyle kıyaslaması veya miras paylaşımında kız çocuklarını dışlayarak erkek çocukları kayırması gibi adaletsiz tutumlar da kardeşler arasında telafisi imkansız sonuçlara, kıskançlık ve küskünlüklere neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, kardeşlerin evlenip kendi çekirdek ailelerini kurmasıyla (halk tabiriyle "ele karışmak") önceliklerin değişmesi; gelin, damat veya kayınvalide gibi yeni aktörlerin aile dinamiklerine müdahil olması, ikiz gibi büyüyen kardeşlerin bile arasına soğukluk girmesine ve ilişkilerin zedelenmesine ve küsmelere yol açabilen önemli bir toplumsal gerçeklik olarak ele alınmıştır (K32, K16, K15).

"Bilmiyorum, evlendikten sonra kardeşim çok değişti. Şimdi de görüşüyoruz ama işte böyle yani bir arkadaş gibi ben yurt dışına çıkınca bir yere gidiyoruz. Önceki o ikiz kardeş gibiyken sonradan bu mesafeler araya girdi. Kardeş gibi değil. Yani ele karışmak dediğimiz mevzu ile ilgili. Mesela yemeğe davet ediyorsun. Tam yemek yerken gelin kalkıp diyebiliyor: hadi kalk çocukların uyku saati. O da mecbur kalkıyor, onun arkasından gidiyor." (K15).

Araştırma verilerine göre önemli bir husus da küsmenin bir savunma mekanizması olarak ele alınmasıdır. Özellikle çok zor hayat şartları yaşamış, psikolojik olarak kırılgan bireylerin küsmeyi kendilerine bir "koruma kalkanı" olarak inşa ettikleri ifade edilmiştir.(K7) Muhatabını yok sayarak, neden kırıldığını bile söylemeden günlerce aynı evin içinde konuşmamak (sessizliğe bürünmek), karşı tarafı derin bir çaresizliğe itmektedir. Sürekli küsen ve trip atan bir ebeveynle büyümek veya bir partnerle yaşamak zorunda kalan kişiler, yaşamdaki hemen hemen bütün diğer ilişkilerinde sırf "dargınlık çıkmasın" diye "sürekli alttan alan", çok fazla kendini açıklama ihtiyacı duyan ve ilişkilerde kendilerini ezdiren ve kolay manipüle edilen insanlar olarak konumlandırılabilir (K7, K31).

“Annem tarafında bilmediğim bir sürü akrabam varmış yani sonra anladım annemin küslüklerinin nerelerden geldiğini yani öyle bir kültür olduğunu. Ailede öyle bir kültür gelişmiş. Yani büyük derin kırgınlıklar oluşmuş. O büyük derin kırgınlıklarla ancak küslükle baş edebilmişler. Başka türlü bir yere koyamamışlar.” (K7).

Katılımcılara göre aile büyüklerinden birinin veya ikisinin ölmesi, ailenin geri kalanlarının dağılmasına, ilişkilerinin bozulmasına ve artık bir araya gelmemesine, küslüklere sebep olmaktadır. Buna göre yaşayan aile büyükleri, aileyi bir arada tutan bir güce de sahiptir. Bazı durumlarda ebeveynler öldüğünde evin en büyük çocuğu bu görevi üstlenebilmekte ve kardeşleri bir arada tutmaya çalışmaktadır. (K9) Aynı zamanda kayıp, yas ve hastalık süreçleri küslüklerin bitirilmesinde önemli zaman dilimleri olarak görülmektedir (K16, K9). Böylesine kritik zamanlarda bile küskünlüğünü sürdüren insanlar küskünlüğü daha da fazla derinleştirmektedir (K7,K9).

4.5. Dinî Anlayış ve Yorumla İlgili Nedenler

Araştırma verilerine göre farklı dünya görüşü ve yaşam tarzı tercihlerinden dolayı dini kurallardaki yorum farkları aile üyeleri arasında manevi bir kopuş ve küskünlük sebebi olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılar özellikle miras paylaşımında tarafların, dini değerleri, kişisel çıkarlara göre yorumladığını ve bunun küskünlüklere sebep olduğunu ifade etmiştir. Örneğin K13 küs olma sebebini kız kardeşleriyle yaşadığı miras bölüşümündeki anlaşmazlığa bağlamış ve kendini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim küs olma sebebim, kız kardeşlerimin miras konusunda Rabbime göre değil de, kendi nefislerine ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kanunlarına göre bölüşmek istemelerinden dolayıdır. Allah Teâlâ erkeğe 2 kadına 1 diyor. Ben bacılarıma sordum: “Nasıl bölüşmek istersiniz?” “Devlete göre.” dediler. Dedim ki imanınız elden gidiyor ayeti reddediyorsunuz şu anda. “Olabilir, biz devlete göre bölüşeceğiz.” dediler. Siz de benim kardeşim değilsiniz dedim. Çıktım geldim.”

Bu ifadelerde de yer aldığı gibi miras paylaşımlarında küskünlüklerin nedeni, genellikle İslam hukukunun öngördüğü oranlar ile Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının emrettiği eşitlik ilkesi arasındaki uyuşmazlıktan kaynaklanmıştır. Katılımcılara göre aile içinde bu konuda çatışmalara, küslüklere sebep olan anlayış ve tutumlar şu şekildedir:

Birincisi, kardeşler arasında mirası İslami kurallara göre mi yoksa medeni kanuna göre mi bölüşecekleri konusunda çıkan ayrılıklar yüzünden yaşanan küslüklerdir. Buna göre, medenî hukuku tercih edenlerin "ayeti reddetmekle" ve "imanını kaybetmekle" suçlanması, kardeşlik bağlarının tamamen kopmasına ve ömür boyu süren küslüklere neden olmaktadır (K13).

İkincisi, dinî hukukta erkeğe kadına göre iki kat pay verilmesinin temel nedeni; erkeğin yaşlanan anne-babaya bakma ve kız kardeşlerinin (barınma, düğün, eğitim vb.) maddi ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğüdür (K1, K25). Katılımcılara göre ise pratikte bazı erkek evlatlar, dinî hukuku kendi menfaatlerine alet ederek büyük payı almakta, fakat bakım ve koruma yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Örneğin, tüm mal varlığını alan erkek evlat babasına bakmazken, mirastan pay alamayan kız evlat bu bakımı üstlenmek zorunda kalabilmiştir (K33, K1).

Üçüncüsü, dinî hukuktaki paylaşım oranının, kadının çalışma hayatında olmadığı geçmiş dönemlerin bir kuralı olduğu, günümüzde ise çalışan, didinen ve malın kazanılmasına doğrudan emek veren kadına eksik pay vermenin adaletsiz olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır (K33). Katılımcılara göre bu noktada kadınlar, medenî hukuka başvurarak mal üzerindeki gerçek haklarını talep edebilmektedir. K33, Necmettin Erbakan'ın kızlarının kendilerine teklif edilen 3'te 1 hisseyi kabul etmeyip, medeni hukuka göre eşit pay almak için mahkemeye başvurdıkları örneği bu çatışmaya dikkat çekmek için vermiştir (K33).

Dördüncüsü ise, hukukî hakların "geleneksel ve keyfi" gerekçelerle reddedilmesinden çıkan anlaşmazlık ve küslüklerdir. Medeni hukuk, mirası herkes için cinsiyet fark etmeksizin kesin bir "hak" olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen bazı erkek kardeşler nefislerine uyararak kız kardeşlerinin "küçük yaşta evlenip evden gittiklerini" ve ailenin mal varlığını kazanırken "bir taş üstüne taş koyarak fiziksel katkı sağlamadıklarını" öne sürmüştür (K31). Bu görüşle erkek evlatlar hem medeni hukukun hem de İslam Hukuku'nun hakkaniyet ilkesini hiçe saymakta ve kadınların mirastan hiç pay almamasını savunmaktadır. Bu yaklaşım da kardeşler arasında çatışmalar ve ömür boyu yaşanan küskünlüklere sebep olmaktadır.

Miras bölüşümünün nasıl yapılacağı hususunda çıkan çatışmaların yanında K5'e göre küskünlüklerin asıl nedeni aile ve akrabalar arasında kul hakkına riayet etmemektir (K5). Kul hakkı insanların birbiri üzerindeki hak ve sorumluluklarını ifade eden dini, ahlaki bir kavramdır. Küskünlüğün üç günden fazla sürmemesi gerektiği bilinciyle hareket ettiğini söyleyen K26 çocukluğundan bu yana annesi birine küsse bile kendisinin küsmediğini ve "küs durunca Allah'tan uzaklaşırız" bilinciyle hareket ettiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde K33 de insanın Allah'tan dolayı değerli olduğunu ve küsüp kırılmanın, hınç duymanın doğru olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir:

"...Ben hiç kimseye kin bağlamam, haksızlık yapsa bile bağlayamıyorum. Nefret edemiyorum yani yine değer veriyorum. Benim için insan. Neden nefret etmiyorum. Bunun dini boyutu da var. Şimdi bütün herkesi Allah yarattığına göre Allah kendindeki bir kısım özellikleri, bize de vermiş. Şimdi eğer biz onun özünün zerresini bile taşıyorsak değerliyiz." (K33).

Bazı katılımcılar da ölümü ve hayatın geçiciliğini düşünen insanların küsmeyeceğini “...İnsanoğlu, bu dünyada misafir olduğunu unutuyor.” (K15) şeklinde ifade etmiştir. K7 de annesinin çok inançlı bir insan olmasına rağmen çok küsen bir insan olmasına şaşkınlığını ve üzüntüsünü şu şekilde dile getirmiştir:

“...Her ne kadar çok inançlı olsa da bunu hiçbir zaman aşamadı öldü gitti. Mesela bana da küserdi. Aynı evin içinde bir ay konuşmadığını bilirim benimle. Öyle ki seni yok sayardı, yok ederdi.”

Bu ifadeler, dinin kültür üzerinde etkin olduğunu ve dinin küslüğü meneden bir yaklaşıma sahip olmasına rağmen kültürel olarak öğrenilen bir tutumun bazen dini inanca galip gelebildiğini göstermiştir. Bunda da yine katılımcıların ifadelerine göre nefsin/id çok büyük bir payı vardır (K7).

“.....Maddi meselelerden küsüyoruz başka bir şey değil... Allah'ın hakkı için küsmemiştir. Yani toplumda da böyle... Allah'ın hakkı için küsen çok az insan var. Buğz etmek gerekiyor. Buğz ediyorsun, o insanlar da var çok şükür ama genelde Müslümanlar birbirinden para üstünden küstürler (K14).

K14 “Allah hakkı için küsmenin” toplumda Müslümanlar için küsmeyi meşrulaştıran yönüne dikkat çekmekte, fakat Müslümanların daha çok nefisleri için küstüğünü ifade etmektedir. K7 de küskünlüklerin asıl sebebinin nefis ve şeytan olduğunu vurgulayarak küskünlüğünün sebeplerini dini referans olan şu ayetlerle temellendirmektedir:

“Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları boş kuruntulara sokacağım.” (Nisa 4/119).

“Şeytan dedi ki öyleyse beni azdırmaya karşılık yemin ederim ki ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım.” (Araf 7/16).

“Kullarıma söyle: (insanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.” (İ'sra 17/53).

İlgili ayetler küskünlüğün sebebini ve kaynağını anlamak için oldukça dikkat çekicidir. Dinin bu anlamda küskünlüğün hem kaynağını göstermesi hem küskünlüğe sebebiyet veren davranışları yasaklaması hem de bizzat küskünlüğü menetmesi önemli bir noktadır. İ'slâmın temel kaynaklarından Kur'an, küskünlüğü engelleyen en temel duygunun kardeşlik olduğunu vurgulamıştır (Tevbe 9/71-Hucurât 49/10).

K13 biyolojik kardeşlikle din kardeşliği ayrımı yaparak, dinin hükümlerini uygulamadığını düşündüğü kardeşlerini şu şekilde eleştirmiştir:

“Eğer Allah'tan uzak ise benim dünya ve ahiret kardeşim olamaz, sadece biyolojik kardeşim olur ve ben ona kardeşim demem ama dünyanın herhangi bir ülkesinde rengini, dilini, ırkını bilmediğim bir insan, gerçekten bir Mü'min ise o benim öz kardeşimdir.”

K13 kardeşleriyle çatışmalarının ve küs olmalarının asıl sebebini dini hassasiyetler konusundaki farklılığa bağlamış ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Onlar sokağın Müslümanı, ben Allah'ın Müslümanıyım; aynı Allah'a iman etmiyoruz. Doğrusunu Allah bilir ben bilemem ama Türkiye'de yaşayan insanların yüzde doksandan fazlası sokağın dinine iman ediyor. Allah'a iman etmiyor. Kur'ân en alttadır, üstte olması gereken kitap en alttadır. Kur'an'dan hiçbir şey almıyor, Kur'ân hep kapalı hiç alınmıyor. Okumuyor. Hâlbuki Allah'ın bize ilk farzı ikra'dır, Oku 'dur. Namaz, oruç değildir...”

Bu ifadeler, insanların birbirinin inanma biçimlerini, dini yaşantı ve hassasiyetlerini benimsemediği, beğenmediği ve eleştirdiği için aralarında çatışmalar çıkabildiğini göstermiştir. Kan bağı ve din bağı ayrımı yaparak asıl olanın din bağı olduğunu ifade eden ve kardeşleriyle küs olan katılımcı, dinin küsme yaşağını yine dini bir gerekçe ile (benzer dini hassasiyetleri paylaşmamak) görmezden gelmiş, böylelikle küskünlük sebebini kendince meşrulaştırmıştır.

Sonuç

Çoğunluğu dindar olan bir toplumda dinin, toplumsal bağları zedeleyen küskünlüğü hoş görmemesi ve üç günle sınırlandırmasına rağmen, bu olgunun gündelik hayatta yaygın bir etkileşim biçimi olarak varlığını sürdürmesinin nedenlerini ortaya koymaya çalıştığımız bu araştırma, bizi ilişkilerin bizatihi kendi gibi kompleks pek çok sebebe götürmüştür. Duygu sosyolojisi ve gündelik hayat sosyolojisi perspektifinden küskünlüğün nedenlerine odaklanan bu çalışma, bireysel ve yapısal karmaşık dinamiklerin çok boyutlu etkilerini ortaya koymuştur. Bu çeşitlilik içinde katılımcıların deneyimlerine göre küskünlük sebepleri mizaç ve psikoloji, maddi konular, iletişimsel engeller, toplum ve aile, dini yorum ve pratikler arasındaki farklılıklar olmak üzere beş boyutta ele alınmıştır. Buna göre yanlış anlamalar, iletişim problemleri, güven zedelenmesi, çözülmemiş geçmiş sorunların birikmesi, kişinin birincil ilişkilerinde kötü muamele ve onur kırıcı davranışlara maruz kalması, maddi ve manevi konularda karşılıklı çatışmalar başlıca küskünlük sebeplerindendir.

Araştırmanın sonucunda küskünlüğün ortaya çıkmasında sosyo-psikolojik dinamiklerin ve mizaçla ilgili bireysel algılama biçimlerinin çok önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Buna göre bireyler sosyal gerçekliği kendi bilişsel şemaları ve kurguları üzerinden anlamlandırmakta, bu durum ise doğrudan ilişkinin yönünü ve niteliğini tayin etmektedir. Araştırma bulgularına göre ilişkisel süreçleri daha kırılgan, güvensiz, savunmacı ve olumsuz bakış açısı ile ele alan bireyler, ilişkilerdeki kriz anlarında daha çok küsme refleksi göstermektedir. Kurgunun yanında mizaç

farklılıkları da küskünlüğe sebep olan önemli diğer bir husustur. Bazı insanlar küskünlüğe daha yatkın, daha alıngan, beklentisi yüksek, öfkeli veya daha kindar olabilmektedir. Katılımcılara göre havadan nem kapabilen bazı insanlar, muhatapları ne olup bittiğini bile anlamadan yargıç olup ilişkiyi infaz edebilmektedir. Zan ve kurguların yanında kıskançlık, inatçılık, kin tutmak ve bencil olmak küskünlüğün sebepleri olarak ifade edilmektedir. Duygu sosyolojisi açısından bu içsel süreçler toplumsal bağların zayıflaması, birincil ilişkilerdeki güvensizlik, çözülme ve anominin bireysel düzlemdeki yansımalarıdır.

Katılımcıların deneyimleri arasında öne çıkan maddi ve ekonomik nedenler de küskünlüğün sosyo-kültürel zeminini anlamada önemli bir yere sahiptir. Mal ve miras paylaşımında adaletli davranmamak ve karşılıklı yapılan muamelelerin yazılmamasından kaynaklanan problemler, küskünlüklerin yaşanmasının başlıca sebepleri arasında zikredilmektedir. Maddiyatla ilgili çatışmalarda araya menfaat ve çıkarın girdiği vurgulanmış, bundan dolayı en yakın sosyal çevre bile olsa ekonomik ve hukuki muameleleri yazılı yapmanın, ilişkileri koruyan, küslükleri engelleyen, önemli bir dini öğüt olarak anlamlandırıldığı ortaya konulmuştur.

Araştırmada küskünlüğün nedenlerine dair ortaya konan beş boyut genel olarak incelendiğinde bu nedenlerin temelinde çoğunlukla menfaat ve çıkar çatışmaları yer almaktadır. Bunun yanında dedikodu, gıybet, iftira gibi olumsuz duygu ve davranışlar, üslup hataları ve sınır ihlalleri de küskünlüğün iletişimle ilgili nedenleri arasında zikredilmektedir. Gündelik hayat sosyolojisi bağlamında aile ve toplum dinamikleri incelendiğinde ise, özellikle kardeşlerin küçük yaşta ebeveynleri tarafından kıyaslanması ve maddi, manevi imkânların adil bir şekilde çocuklara sunulmaması sonraki dönemlerde kardeşler arasında haset ve kıskançlığa ve derin küslüklere sebep olduğu vurgulanmaktadır.

Dini anlayış ve yorumlarla ilgili nedenlerin odağında ise İslam hukuku ve medeni hukukun miras paylaşımındaki farklı uygulamalarının gündelik hayattaki yansımaları yer almaktadır. Bu hususta bazı katılımcılar miras ve mal paylaşımında eşitlik ilkesinin adaleti sağlamakta yetersiz kaldığını düşünürken, bazıları kadın veya erkek fark etmeksizin emeğin öznesinin merkeze alınmasının gerektiğini savunmaktadır. Katılımcılar arasında gerilim ve çatışmaya sebep olan bu hukuki zemin, tarafların birbirine küsmesine neden olan sistemsal bir krize dönüşebilmektedir. Bazı katılımcılar, bu paylaşımın daha çok menfaate göre şekillendiğini, özellikle anne-baba bakımı ve aile içi bakım süreçlerinde yoğunlaşan kadın emeğinin rasyonel olarak merkeze alınması gerektiğine dair bir eğilime sahiptir. Dini-hukuki normların pratiğe yansımalarından kaynaklanan bu ikircikli yapı, taraflar arasında kronik gerilimlere ve krize dönüşerek küskünlük pratiklerini beslemektedir. Katılımcılara göre kul hakkına riayet etmemek, dünyanın geçici olduğunu unutmak da küskünlüklerin sebepleri arasındadır. Katılımcılar için üç günden fazla küs durmayı

yasaklayan dini öğüdün de gündelik hayatlarında ilişki stratejilerini ve kriz yönetim biçimlerini yapılandıran ve yönlendiren birer kültürel kod işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.

Din sosyolojisi açısından bakıldığında İslam inancının, küskünlüğü hoş karşılamayan ve küslüğe giden yollar konusunda inananları uyaran ve sınırlandıran, aynı zamanda çeşitli sulh yolları, ülfet ve kardeşlik gibi yolları özendiren yapısı bireysel duygu dünyasını şekillendiren bir içsel kontrol mekanizması işlevi olarak okunabilir. İslam kavramının bizatihi barış kökünden gelmesi ve küskünlüğe dair tutumu, İslam dininin barışı ve toplumsal uzlaşmayı desteklediğini gösteren önemli bir göstergedir. İslam'da yasaklanan birçok davranış aynı zamanda birer iletişim sorunu, ülfet ve kardeşlik duygularının önünde birer engel olarak zikredilmektedir (Demir, 2019, ss. 142-143). Birbirine din bağı ile bağlı olan insanların aynı zamanda aile, akrabalık, dostluk, evlilik bağlarıyla bir araya geldiği gündelik hayatta kültür çok kuşatıcı ve etkili bir rol oynamaktadır. Kültürel ve dini değerlerin son derece kuşatıcı bir rol oynadığı toplumsal yapıda, dini kurallar ve öğretilere rağmen gündelik yaşam içinde küskünlüklerin yaygınlığı, modernleşme, bireyselleşme ve maddi çıkar odaklı yeni rasyonelleşme biçimlerinin dini değer ve yaşantılar üzerinde yarattığı gerilim ve aşınmayı göstermesi açısından önemlidir. Bireysel bir sorunun ötesinde sosyal bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu gösteren, bir katılımcının, mal paylaşımı, verilen sözlerin tutulmaması, sınır ihlalleri, öfke ve yanlış anlamaların sonucunda ailesiyle yıllarca küsmek zorunda olması deneyimini "evim yanıyor ama elimden bir şey gelmiyor" şeklinde aktarması, küskünlük olgusunun mikro düzeyde bireysel anlam dünyasında ve makro düzeyde toplumsal yapılarda ne denli derin bir duygusal aşınma ve yıkıcı işlev ürettiğini göstermektedir. Küskünlüğü üç günle sınırlandıran kuşatıcı dini ve kültürel kurallara rağmen gündelik yaşam pratiğinde bu olgunun birincil ilişkiler ağında yaygınlık göstermesi, konunun salt bireysel bir iletişim problemi olmanın ötesinde, yapısal birer toplumsal sorun olduğunu açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak küskünlük olgusunu sosyoloji biliminde çalışmaya değer ve önemli kılan temel unsur, onun sosyal hayat içindeki bu eylemselliğidir. Aslında ilk bakışta sessizlik, iletişimsizlik, pasif bir geri çekilme, mesafe ve sınır koymak gibi görünen küskünlük, katılımcı deneyimlerine bakıldığında gündelik hayatta sosyo-kültürel etkileşimlerle öğrenilen ve sonraki nesillere miras bırakılabilen sözsüz ve örtük bir iletişim şekline dönüşmektedir. Bu dönüşümde bireyselliğin ivme kazandığı modern zamanların da etkisi oldukça fazladır. İnsanlar yalnızlaşmakta ve sosyal medya, dijital içerikler vb. olgularla boşlukların yeri hemen doldurulmaya çalışılmaktadır. Bireyselleşmenin kazandığı popülerlikle insanlar eskisi gibi uzun süreli ilişkiler yaşayamamaktadır. Katılımcıların çoğu kısa vadeli ve çıkara dayalı ilişkilerin yaygınlaştığı, emek ve özen gösterilen ilişkilerin ise azaldığı yönünde görüşler ortaya koymaktadır. Bireyselliğin ve rasyonel çıkar yönelimlerinin ivme kazandığı modern toplumsal

yapıda, bu duygusal mesafe koyma pratikleri, bireylerin aile başta olmak üzere sosyal bağlarından çözülerek yalnızlaşma eğilimini besleyen, bireylerin ilişkilerinin sıklığını ve niteliğindeki değişimleri ortaya koyan sosyal bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

Katılımcıların deneyimleri, modernleşme süreçleriyle birlikte rasyonel ve kısa vadeli etkileşimlerin yaygınlaştığını, özveri ve emek gerektiren duygusal bağların ise aşınmaya uğradığını göstermektedir. Duygu sosyolojisi açısından bu durum gündelik yaşantı içinde ilişkilerin niteliğindeki değişimi ortaya koyması ve duyguların adeta metalaşarak tüketim nesnesi haline gelmesi açısından önem arz etmektedir. Küslük ve hınç kültürü nesilden nesle aktarılan bir yüke dönüşürken, sadece aile dizilimi ve travmalara odaklanan ve insan sorumluluğunu minimize eden popüler/indirgemeci yaklaşımlar, iletişim sorunlarını daha derinleştirebilmektedir. Aynı zamanda günümüz terapi yaklaşımlarında yaygın bir tavsiye olarak dolaşımda olan “toksik ilişkileri hayatından çıkarmakla” sağlıklı sınır koymak arasındaki çizgi iyice muğlaklaşmıştır. Bu anlamda sosyalleşme süreci ve kültürle öğrenilen yanlış iletişim yollarını sağlıklı ve yapıcı etkileşim kanallarına çevirmek adına sosyal bilim araştırmalarının rehberliğine gereksinim duyulmaktadır. Nitekim toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin inşası, doğru iletişim yolları bulan, empatik, benlik saygısı gelişmiş, kolektif ve uzlaştırmacı bakış açısına sahip insanların tesis edilmesiyle yakından ilişkilidir.

Diğer taraftan, küskünlük olgusunun sadece çağdaş toplumsal yapıyla sınırlı kalmayan tarihsel boyutları da bulunmaktadır. Nitekim İslam tarihinde yer alan “ifk hadisesi” (Kara, 2001, s. 358) ve yıllar sonra gerçekleşen Cemel Vakası gibi büyük tarihsel kırılmalarda aktörlerin karşılıklı duygusal konumlanışlarının, algı biçimlerinin, sözelimi küskünlük dinamiklerinin toplumsal hareketleri yönlendirmedeki rolü din sosyolojisi ve duygu sosyolojisinin ortak ele alabileceği elverişli bir araştırma alanı sunmaktadır. Tarihsel açıdan kritik öneme sahip bu gibi toplumsal gelişmelerin şekillenmesinde duyguların yapılandırıcı rolünü incelemek, duygu dünyasının toplumsal inşasını anlama çabalarına önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça

- Aksan, Y. (t.y.). *Küsmek, darılmak, gücenmek: Derlem çıkışlı sözcük profilleri*. 30.
- Akyüz, G. (2024). *Toplumsal cinsiyet bağlamında evlilik i'stikrarsızlığı boşanma ve hayata küsme: Bursa örneği(2024)* [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Teknik Üniversitesi.
- Altıntaş, S. (2024). *Revenge attitudes and behavior differences: Exploring the predictive roles of embitterment and time perspective* [Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Aşkın, M. (1986). *Sosyal öğrenme kuramı açısından olumlu ve olumsuz sosyal davranışlar*. 1(1), 147-153.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük türkçe sözlük* (1. bs.). Kubbealtı lügatı.

- Baker, U. (2015). *Kanaatlerden imajlara duygu sosyolojisine doğru* (H. Abuşoğlu, Çev.; 4. bs.). İletişim Yayınları.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. General Learning Press.
- Bi'lgî'n, V. (1997). *Sosyal çözülme ve din* (1. bs.). Etüt Yayınları.
- Boddice, R. (2023). *Duygular tarihi* (A. Pala, Çev.; 2. bs.). Fol Yayınları.
- Creswell, J. W. (2023). *Nitel araştırma yöntemleri* (7. bs.). Siyasal Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2012). *İnsanlar neden küser* [Video kaydı].
<https://www.youtube.com/watch?v=Cq6jtHXtnqc>
- Demir, O. (2019). Küskünlük. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (3. bs., C. 2, ss. 142-143). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Doğan Cüceloğlu. (2020, Şubat 5). *Küsenler ve küstürenler—1* [Video kaydı].
<https://www.youtube.com/watch?v=c8KLu3r7eGg>
- Durkheim, E. (2019). *İntihar* (Z. Z. İlkgelen, Çev.; 1. bs.). Pozitif Yayınevi.
- Düşünceli, B. (2015). *Logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışmanın travma sonrası hayata küsme bozukluğu üzerindeki etkisi* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ergül, H. (2017). *Evli bireylerde küsme davranışı ile evlilik uyumu ilişkisinin i'ncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstan Ticaret Üniversitesi.
- Furseth, I., & Repstad, P. (2020). *Din sosyolojisine giriş klasik ve çağdaş kuramlar* (İ. Çapcıoğlu & H. Aydınalp, Çev.; 2. bs.). Atıf Yayınları.
- Gazzali, İ. (2020). *İhya* (M. Çağrıçı, Çev.; 4. Baskı, C. 2). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Geçtan, E. (2016). *I'nsan olmak* (14. bs.). Metis Yayınları.
- Kara, S. (2001). *I'fk olayının etkileri ve olayla ilgili ortaya konan tavırlar*. (15).
<https://izlik.org/JA35BS62EK>.
- Kasapoğlu, A., Çakır, A. İ., & Güler, Z. (Ed.). (2017). Yeni ve önemli bir alan olarak duygular sosyolojisi. İçinde *Mahmut Tezcan Armağan* (s. 780). Ankara: EBFY.
- Kızmaz Öztürk, N. (2024). *Adaletin yeşil abası güneydoğu anadolu bölgesi'nde seyyid ve şeriflerin arabuluculuk işlevi Turabdin örneği* (1. bs.). Çizgi Kitabevi.
- Koçyiğit, M. (2019). *Relational cutoff and its role in protecting the self in social contexts (küsmenin sosyal bağlamda benliğin korunmasındaki rolü)* [Yüksek Lisans Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Mahmut, K. (2005). *Divânü lugâti't-türk* (1. bs.). Kabcacı Yayınları.
- Mosannen, E. E. (2025). *Türkiye'de modernleşme ve toplumsal değerlerde dönüşüm: Ahmet Hamdi Tanpınar romanlarının Max Scheler'in 'hınç' kavramı bağlamında bir analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın soykütüğü bir polemik* (1. bs.). Kabcacı Yayınları.

- Özden, H. İ. (2014). Türkiye türkçesinde eş anlamlılık ve örtmece (tabu) kelimelerin eş anlamlılık i'indeki yeri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 160-165.
- Pekçetinkaya, E. (2021). *Yetişkin bireylerde küsme davranışının kendilerinde algıladıkları empati düzeyi ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi* [Yüksek Lisans]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Sayar, K. (Ed.). (2003). *Kültür ve ruh sağlığı, küreselleşme koşullarında kültürel psikiyatri* (S. Yücesoy, Çev.; 1. bs.). Metis Yayınları.
- Scheler, M. (2015). *Hınç* (A. Yılmaz, Çev.; 1. bs.). Alfa Yayınları.
- Şeker, E. (2023). *The investigation of the relationship between childhood trauma and embitterment: The role of belief in a just world and COVID-19 related negative life events* [Yüksek Lisans Tezi]. Koç Üniversitesi.
- Vav TV. (2022, Temmuz 28). *Öfkenin sessiz hali: Küsmek / kendini bilmek (bayram özel)* [Video kaydı]. <https://www.youtube.com/watch?v=0D-wlKxFmXE>
- Weber, M. (2011). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (M. Köktürk, Çev.; 2. bs.). Bilgesu Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. bs.). Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, S. Ç. (2024). *Nietzsche düşüncesinde ressentiment* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.